

คนไทยกับ สัตว์ป่า

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ตนไทยกับสัตว์ป่า

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ปก
หน้า
สาร
บัญ
ชี
นำ
คำ
นำ
คำ
นำ

มูลนิธิพุทธธรรม

สหพทาน์ ธรรมทาน์ ขินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

๒๕๖๓

คนไทยกับสัตว์ป่า

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-7891-92-1

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - พฤศจิกายน ๒๕๕๒

๔,๗๐๐ เล่ม

- มูลนิธิพุทธธรรม ๔,๐๐๐ เล่ม
- ผู้มีจิตศรัทธาพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ๑๕๐ เล่ม
- คุณวิบูลย์-คุณบุญชู อิงคากุล ๑๐๐ เล่ม
- คุณหม่อมจันทร์ทิพย์ มีศีล ๑๐๐ เล่ม
- ทุนนิธิประชาธาร ๑๐๐ เล่ม
- ครอบครัวอัญชลีธรรม ๑๐๐ เล่ม
- คุณเอื้ออารีย์-คุณชาติชาย คุ่มทรัพย์ ๕๐ เล่ม

-ครอบครัวอัญชลีธรรม ร่วมพิมพ์เพื่อเป็นการระลึกถึง
และอุทิศส่วนกุศล แก่ “นายเจริญ ลีนินทร” เพื่อนผู้ล่วงลับ ๑๐๐ เล่ม

สำนักพิมพ์ : มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทร. ๕๘๙-๙๐๑๒, ๕๘๐-๒๗๑๙ โทรสาร ๕๕๔-๔๗๘๑

จัดจำหน่าย : สายส่งดวงแก้ว โทร.๘๖๔-๐๔๓๔-๕
พิมพ์ที่ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๕๔/๖๗-๖๘, ๗๑-๗๒ ซอย ๑๒
ถ.จรัญสนิทวงศ์ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร.๔๑๒-๕๘๘๗, ๔๑๒-๕๘๘๑ โทรสาร ๔๑๒-๓๐๘๗

ราคาเล่มละ ๓๕ บาท

มูลนิธิพุทธธรรม

๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม. ๑๐๙๐๐

๒๔ สิงหาคม ๒๕๓๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

กราบนมัสการ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ที่เคารพอย่างยิ่ง

เนื่องด้วย มูลนิธิพุทธธรรมได้เล็งเห็นถึงคุณค่าอันประมาณมิได้ใน
ผลงานของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ จึงมีความประสงค์ที่จะ
รวบรวมผลงานทั้งหมดที่เคยมีการพิมพ์ไว้ ณ โอกาสต่างๆ และจัดพิมพ์
ต่อไป เพื่อเป็นการเผยแพร่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน
วงกว้าง โดยจะแบ่งหนังสือดังกล่าวเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะได้จัดส่ง
ยังสถาบันต่างๆ เช่น โรงเรียน หอสมุด และหน่วยราชการ เป็นต้น
อีกส่วนหนึ่งจะได้วางจำหน่าย ณ ร้านขายหนังสือทั่วไป

ดังนั้น กระผมในนามของมูลนิธิพุทธธรรม จึงกราบขอโอกาสจาก
ท่านเจ้าคุณอาจารย์ เพื่อจะได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวต่อไป

ด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายยงยุทธ์ ธนะปุระ)

ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ
เจริญพร ประธานมูลนิธิพุทธรธรรม
อ้างถึง หนังสือของมูลนิธิพุทธรธรรม ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๓๗

ตามหนังสือที่อ้างถึง ทางมูลนิธิพุทธรธรรมได้แจ้งความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานของอาตมภาพ ทั้งที่เคยพิมพ์มาก่อนแล้วและจะพิมพ์ต่อไป มาจัดพิมพ์ขึ้นให้ครบทั้งหมด ดังความแจ้งแล้วนั้น อาตมภาพเห็นว่าเป็นความดีที่ดี ทั้งในแง่ที่เป็นการประมวลผลงานทั้งหมดให้มารวมอยู่ด้วยกันเป็นทีเดียว ไม่กระจัดกระจาย และในแง่ที่เป็นแหล่งกลาง ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องการเกิดความมั่นใจว่าจะหาหนังสือได้ครบถ้วน จึงขออนุโมทนากุศลเจตนาของมูลนิธิพุทธรธรรมไว้ ณ ที่นี้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากอาตมภาพ ถือเป็นหลักที่ได้ปฏิบัติตลอดมาว่า หนังสือของอาตมภาพ ผู้ใดจะพิมพ์เผยแพร่ก็ได้ โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น (แต่ก็ควรบอกกล่าวให้ทราบ และทำโดยสุจริต) ... จึงขอให้ปฏิบัติ (ตามหลัก ๓ ประการที่ได้แจ้งให้ทราบแล้ว)

ขอให้ความดำริอันเป็นกุศล และบุญจริยาของมูลนิธิพุทธรธรรม ในการจรรโลงพระพุทธศาสนา จงสัมฤทธิ์ผล เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม และความแผ่ขยายแห่งประโยชน์สุขของประชาชนอย่างกว้างขวางยั่งยืน ตลอดกาลนาน

ขอเจริญพร
พระธรรมโกษา
(พระธรรมปิฎก)

คนไทยกับสัตว์ป่า ๑

ดูเขาดงยางเป็นตัวอย่างว่าสัตว์ป่าไปไหน ๒

เมื่อสัตว์เมืองเจริญขึ้นมา สัตว์ป่าก็ล้มหาย ๓

ถ้าสัตว์เมืองยังโหด ป่าก็ต้องหด สัตว์ป่าก็ต้องหาย ๑๔

ถ้าสัตว์เมืองไม่พัฒนาจิตใจ ใครๆ ก็ช่วยสัตว์ป่าไม่ไหว ๒๑

ถ้าพัฒนาคนให้ดี เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าคือหูตาของชาวบ้าน

ถ้าคนไม่พัฒนา เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าต้องหันหน้าสู่ชาวบ้าน ๒๖

เมื่อคนฝึกตนให้มีเมตตา สัตว์ป่าก็ปลอดภัย ใจคนก็เป็นสุข ๓๓

สัตว์เมืองอยู่ร่วมโลกกับสัตว์ป่า จะชื่อว่ามีปัญญา

ถ้ารู้จักมองหาคติธรรม และพัฒนามิตรธรรม ๓๔

คติธรรมและสัญลักษณ์แสดงว่าคนไทยใกล้ชิดกับสัตว์ป่าตลอดมา

ถึงยุคนี้ควรเน้นคติการพึ่งพาและรักษาป่าโดยไม่ประมาท ๔๕

ครั้งล่าสัตว์ป่าก็เพื่อประโยชน์ของคน ครั้นจะอนุรักษ์สัตว์ป่า

ก็เพื่อเห็นแก่คน การอนุรักษ์จะไม่ยั่งยืน ถ้าสัตว์เมืองไม่จริงใจ

และไม่มีน้ำใจต่อสัตว์ป่าจริง ๕๓

มนุษย์พัฒนาจากสัตว์ป่าเป็นสัตว์เมือง โลกยังไม่ปลอดภัย

สันติสุขจะมีได้ ต้องพัฒนาต่อไป ให้สัตว์เมืองเป็นอารยชน ๕๗

คนไทยกับสัตว์ป่า*

วันนี้ ที่บริเวณสถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม ที่เขาสำโรงดงยาง ซึ่งเรียกสั้นๆ ว่าเขาดงยางนี้ มีการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งญาติโยมได้เดินทางมากันเป็นจำนวนมาก ประมาณสัก ๑๐๐ ท่าน และได้ร่วมกันสละแรงสละเวลา บำเพ็ญประโยชน์ เจ้าภาพใหญ่คือ สัตวแพทย์สมาคมแห่งประเทศไทย

การมาปลูกต้นไม้ในช่วงนี้ก็เหมาะ คือเป็นฤดูฝน เรียกว่าฤดูพรรษา อีก ๔ วันข้างหน้าก็จะเป็นวันเข้าพรรษา การปลูกต้นไม้ในช่วงนี้จึงถือว่า เป็นฤกษ์งามยามดี เป็นนิมิตหมายว่า ต้นไม้จะเจริญงอกงามเพราะได้ฝน

นอกจากทางสัตวแพทย์สมาคมฯ แล้ว ก็ยังมีหน่วยงานอื่นๆ มาร่วมด้วย ซึ่งอาตมภาพในฐานะที่อยู่ที่นี่ก็ขออนุโมทนาไว้ด้วย คือ สำนักงานปศุสัตว์ เขต ๒, กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, คณะศิษย์เก่าโรงเรียนสตรีกุหลาบธนบุรี และยังมีคณะอนุกรรมการวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และไม้โตเร็วเอนกประสงค์ สภาวิจัย

* ปาฐกถาธรรม ณ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เขาสำโรงดงยาง อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘

แห่งชาติ เป็นฝ่ายประสานงานและบำรุงรักษาดูแล ทั้งหมดนี้ อาจารย์ ดร.สุริย์ ภูมิภมร ได้ประสานงานเป็นหลักสำคัญอยู่ทาง กองทุนป่าสายใจธรรม

วันนี้ปลูกป่ากันไม่ใช่บ่อยทีเดียว ได้ทราบว่าเป็นจำนวนต้นไม้ถึง ๒,๐๐๐ ต้น ในเนื้อที่ ๑๐ ไร่ และยังมีไม้ที่บริจาคไว้ซึ่งจะขยายได้เป็น ๑๕ ไร่ ด้วยเหตุที่สัตว์แพทยสมาคมฯ เป็นเจ้าภาพวันนี้ เพราะฉะนั้นป่าส่วนนี้ก็จะเรียกชื่อว่าเป็น “ป่าสัตว์แพทยสมาคมแห่งประเทศไทย” จะได้เป็นที่ระลึกหรือเป็นอนุสรณ์สืบไปภายหน้า

ดูเขาดงยางเป็นตัวอย่างว่าสัตว์ป่าไปไหน

ป่าที่เขาดงยางนี้ความจริงเป็นป่าเก่า การที่เรามาปลูกกันครั้งนี้เท่ากับมารื้อฟื้นของเดิม อาตมาได้ยินว่าเมื่อก่อนนั้น เขานี้พร้อมทั้งบริเวณโดยรอบ เป็นป่าดงดิบที่ใหญ่มาก ถอยหลังไปแค่สัก ๔๐ ปียังมีเสือ มีช้าง เฉพาะบนเขานี้เอง ลุงเถาะซึ่งเฝ้าอยู่ที่นี่อายุตอนนี้ ๗๐ ปีเศษ เล่าว่าเมื่อก่อนหนุมๆ ถอยหลังไป อย่างที่ว่าเมื่อกี้ประมาณ ๔๐ ปี เวลาเย็นๆ มีฝูงวัวแดงลงมาตามข้างเขาเพื่อกินน้ำกัน แสดงถึงสภาพของสถานที่บริเวณนี้ที่เป็นป่าเก่า แต่สภาพป่านั้นได้หมดไปอย่างรวดเร็ว มีการทำลายโดยการหักร้างถางพงทำไร่ไถนา และทำสวนกันหมด ปัจจุบันนี้ บริเวณรอบเขานี้ไม่เห็นป่าเลย ป่าเหลืออยู่บ้างแต่บนเขาซึ่งเป็นป่าเล็กๆ ความจริงตัวป่าเองแท้ๆ หมดไปแล้ว ส่วนที่เห็นนี้เป็นไม้รุ่นหลังที่เกิดงอกขึ้นมาใหม่ และเหลืออยู่เฉพาะบริเวณที่เรียกว่าเป็นป่าเล็กๆอย่างที่ว่าแล้ว

ธรรมดาป่าย่อมคู่กับสัตว์ป่า ที่ไหนมีป่าก็ย่อมมีสัตว์ป่า ที่ไหนมีสัตว์ป่าก็ต้องมีป่า แต่ป่าที่นี้แทบจะไม่มีสัตว์ป่าเลย ถ้าจะมีอยู่บ้างก็คือนก นอกจากนกก็มีไก่ป่า ซึ่งยังได้ยินเสียงขันบ้าง ตอนนี้อนุญาติโยมเอาไก่อบ้านมาปล่อยมากก็เลยมีทั้งไก่ป่าและไก่อบ้าน ชนกันทั้งวัน นอกจากนั้นก็คงมีงู ซึ่งพอมีให้เห็นได้เรื่อยๆ อาตมาเคยเดินไปเจองูกะปะ งูแมวเซาก็มี นอกจากนี้ที่ไม่มีพิษหรือมีพิษน้อยก็มีบ้าง อย่างงูเขียว และงูสิงห์ เป็นต้น งูเหลือมใหญ่ๆ ก็มี บางครั้งเห็นมากินไก่ ถึงก็มีสักตัวสองตัว ตอนนี้จะเหลืออยู่หรือไม่ก็ไม่แน่ใจ มันเคยลงมาแล้วลักกินพวกพืช เช่นผักทอง ที่ญาติโยมปลูกไว้ สัตว์ป่าอีกอย่างหนึ่งก็คือ กระต่ายป่า เมื่อสัก ๔-๕ ปีก่อนได้ยินว่ามีบ้าง เดียวนี้ไม่ได้เห็นร่องรอยเลย สงสัยว่าจะหมดไปแล้ว เพราะคนมายิงเอาไปกิน

เวลานี้มีป่าแต่ไม่จำเป็นต้องมีสัตว์ป่า เพราะว่าสัตว์ป่านั้นถูกทำลาย ถูกคนกำจัดหมดไป อาตมาก็ไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องสัตว์ป่าเท่าไร วันนี้ทางคณะผู้ดำเนินการขอให้พูดเรื่อง “คนไทยกับสัตว์ป่า”

ญาติโยมมาปลูกป่า แต่ให้พูดเรื่องสัตว์ป่า ความจริงท่านที่มาปลูกป่านั้นคือ สัตว์แพทยสมาคมฯ ซึ่งทำงานเกี่ยวกับการช่วยเหลือสัตว์ เป็นผู้มีความรู้เรื่องสัตว์ เมื่อมาปลูกป่าก็นึกถึงสัตว์ป่า ก็คงอยากจะให้มีสัตว์ป่าคู่กับป่า จึงขอให้พูดเรื่องนี้ แต่ก็อย่างที่บอกวาอาตมาไม่ค่อยรู้เลยเรื่องสัตว์ป่า คงจะพูดได้แต่ในแง่ที่ว่าเราจะช่วยกันอย่างไรเพื่อทำให้มีสัตว์ป่าเหลืออยู่ต่อไปหรือเพิ่มขึ้นมาแต่อย่างที่ว่าแล้ว เราไม่ค่อยมีสัตว์ป่าให้เรียนรู้ อาตมาก็ไม่มี

โอกาสได้เรียนรู้เรื่องสัตว์ป่า

ที่นี้ที่ว่าสัตว์ป่าหมดไปนั้น เพราะอะไร สัตว์ป่าหมดไปด้วยเหตุสำคัญ ประการที่ ๑ ก็คือ คนไปล่า บ้างก็ล่าเป็นอาหารโดยตรง โดยเฉพาะชาวบ้านที่มายิงสัตว์ป่ากัน ทั้งที่สัตว์ป่าเหลือน้อยอยู่แล้ว บางทีบนยอดเขาก็มีปลอกกระสุนตกอยู่ ซึ่งแสดงว่าชาวบ้านมาล่าสัตว์เอาไปเป็นอาหาร

ประการที่ ๒ คือคนมาทำลายป่า โดยที่จะเอาไม้ไปก่อสร้าง อย่างน้อยก็เอาไปทำฟืน หรือเอาไปเผาถ่าน หรืออีกอย่างหนึ่งคือ คนขยายที่ทำมาหากิน ซึ่งก็เป็นเหตุให้ป่าหมดไป เมื่อป่าหมดไป สัตว์ป่าก็ไม่มีที่อาศัย สัตว์ป่าก็ย่อมหมดไปด้วย

จึงกลายเป็นว่า สัตว์ป่าหมดไปโดยตรง จากการที่ตัวมันเอง ถูกล่าบ้าง และหมดไปโดยทางอ้อมคือเนื่องจากที่อยู่อาศัยของมัน คือป่าหมดไป มันจึงไม่มีที่จะอยู่ รวมเป็น ๒ ประการ

ป่าที่นี้แม้จะเกือบหมดไปแล้วก็ตาม แต่สัก ๔-๕ ปีมานี้ ได้ฟื้นฟูลขึ้นมาบ้าง เหตุที่ฟื้นตัวขึ้นมากก็เพราะปัจจัยอย่างแรกคือ ญาติโยมขอร้องและชาวบ้านก็ได้ร่วมมือ ในเรื่องการเลิกเผาถ่าน เมื่อก่อนที่พระจะมาอยู่ เมื่อ ๖-๗ ปีก่อน มีการเผาถ่าน การเผาถ่านนี้ไม่ใช่เรื่องเล็ก แม้มีไม่กี่คนเผาถ่าน แต่ต้นไม้ยังเล็กอยู่ ต้องตัดทีละหลายต้น แม้แต่ตัดทีละต้นมันก็ขึ้นไม่ทัน เพราะฉะนั้นก็มีแต่จะหมดไป ป่าจึงโหรงเหรงลงไปทุกที พอชาวบ้านร่วมมือปรากฏว่าต้นไม้ก็ขึ้นงอกงาม และที่บ่งขึ้นมาก ชักจะหนาแน่นอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นความร่วมมือของชาวบ้าน ซึ่งนำอนุโมทนา

ปัจจัยเสริมสร้างอย่างที่ ๒ ก็คือ ฝ่ายบ้านเมือง โดยเฉพาะฝ่ายปกครองท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำท้องถิ่น ที่มีความเอาใจใส่เพิ่มขึ้น และได้มาช่วยกันห้าม มาช่วยกันป้องกันไม่ให้คนมาเผาป่า ไม่ให้คนมาล่าสัตว์ ในส่วนนี้ก็เป็นปัจจัยในด้านเสริมสร้าง

แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีการทำลายอยู่เหมือนกัน เช่น ในหน้าแล้ง ราวเดือนห้า ยังมีการเผาป่ากันอยู่บ้าง ซึ่งบางทีก็อันตราย ไฟไหม้เป็นทางยาวเป็นกิโลเมตร บางครั้งพระที่วัดก็ไปยืนดู กลัวจะลุกลามมาถึงวัด ไฟที่เกิดขึ้นนี้ได้ทราบว่าเป็นเพราะเมื่อมีชาวบ้านมาดักจับสัตว์ บางทีเขาก็ใช้วิธีเผาไฟดักหรือล้อมไว้ เพื่อให้สัตว์หนีไม่ได้เสร็จแล้วก็กลายเป็นการทำลายทั้ง ๒ อย่าง คือทั้งทำลายสัตว์ป่า และทำลายป่าไปพร้อมกัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ป่าหมดไปเรื่อยๆ ตอนนี้เมื่อกำนัน และผู้ใหญ่บ้านเป็นต้น เอาใจใส่ดูแล ก็เป็นส่วนดีงาม ที่จะช่วยให้ป่านี้ฟื้นตัวขึ้นมา

ปัจจัยประการที่สาม ก็คือการปลูกป่าเพิ่มเติม อย่างที่ปลูกกันในวันนี้ โดยเฉพาะ ในการที่อาจารย์ ดร.สุรีย ภูมิภมร ได้ประสานงานให้มีการมาช่วยกันปลูกเป็นครั้งใหญ่ ๓-๔ ครั้งแล้ว ครั้งที่แล้วก็ปลูกในพื้นที่ติดต่อกันกับที่ปลูกในวันนี้ คือปลูกมาแล้วถึง ๔๐ กว่าไร่ คราวที่แล้วได้ทราบว่าเป็นปลูกตั้งหมื่นต้น วันนี้คิดว่า ถ้าดินฟ้าอากาศช่วยก็คงจะเจริญงอกงามดี

แต่เราก็มีอุปสรรคสำคัญคือ ต้องยอมรับความจริงว่า บริเวณนี้แห้งแล้งมาก โยมมาตอนนี้เป็นฤดูฝน มีฝนบ้างแล้ว ที่จริงฝนก็ไม่มาก ที่นี้ฝนไม่ชุกเลย ยิ่งถ้ามาหน้าแล้ง จะแห้งแล้งมาก ไปไม้จะ

ร่วงหล่นโหล่งหล่งหมดจนป่านี้โกร่น ต้นไม้บางที่ปลุกแล้วก็ทนมไม้ไหว
อย่างทางด้านบนเขา ห่างจากนี้ไปนิดหน่อย ใกล้ศาลาที่เรียกว่า
สายใจธรรม อาจารย์ ดร.สุรีย์ ได้ร่วมมือกันกับท่านที่มีจิตศรัทธา
มาปลุกต้นสัตบรรณหรือต้นดินเบ็ดไว้ โดยเอาต้นโตๆมาปลุกไว้
ปลุกกันเมื่อปีก่อนโน้น แต่เมื่อผ่านแล้งปีที่แล้วทนมไม้ไหวตายไป
หลายต้น อันนี้เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย ในส่วนที่เราปลุกกันนี้ก็ต้อง
บำรุงรักษาอย่างจริงจัง ซึ่งต้องขออนุโมทนาคุณประจวบ แห่งสวน
ป่าลาดกระทิง ที่มาเอาใจใส่ดูแลอยู่เรื่อย

เราต้องยอมรับความจริงว่า ธรรมชาติแวดล้อมที่นี่ไม่อำนวย
ความแห้งแล้งเป็นอุปสรรคสำคัญ เป็นอันว่ามีปัจจัยทั้งฝ่ายส่งเสริม
และฝ่ายตัดรอน ป่าของเราจะมีชะตากรรมอย่างไรก็ต้องดูกัน
ต่อไป

เขาดงยางนี้ อาจารย์ ดร.สุรีย์ บอกว่าเป็น ๑ ในบรรดา ๓๔ เขา
ของจังหวัดฉะเชิงเทรา หมายความว่าจังหวัดฉะเชิงเทรา มีเขาอย่าง
นี้ ๓๔ เขา และใน ๓๔ เขานี้ เขานี้มีป่าที่อุดมงามที่สุด เพราะฉะนั้น
ขอให้เรานึกดูกันว่า ขนาดป่าที่ว่าดีที่สุด ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ในป่า
แห่งนี้ ๓๔ ลูก ยังเป็นอย่างนี้แล้วที่อื่นจะเป็นอย่างไร และไม่
เฉพาะในจังหวัดฉะเชิงเทรา แม้จังหวัดอื่นในประเทศไทยก็คงเป็นอย่างนี้

นอกจากนี้ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้เคยมาบอกว่า เขาดงยางที่
อาตมาและญาติโยมนั่งกันอยู่นี้ เป็นเขาลูกที่ใกล้กรุงเทพฯมากที่สุด
อันนี้ก็เป็นข้อมูลที่ควรทราบไว้ด้วย วันนี้เรามาปลุกต้นไม้กันที่ภูเขา
ที่ใกล้กรุงเทพฯที่สุด หมายความว่าจากกรุงเทพฯ เราอาจไปทาง
สระบุรี และโคราช เป็นต้น เมื่อวัดไปรอบกรุงเทพฯก็มาเจอเขานี้

ใกล้ที่สุด ทางป่าไม้เคยบอกว่ามีโครงการจะมาปลุกต้นไม้ บำรุงที่นี้
ให้เขานี้ได้มีป่าที่งดงาม นี่ก็เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของป่าในประเทศไทยนี้

เมื่อสัตว์เมืองเจริญขึ้นมา สัตว์ป่าก็ล้มหาย

ประเทศไทยนั้นเราอาจมองไปจากที่นี่เป็นตัวอย่าง อาตมา
บอกเมื่อกี้ว่าบริเวณนี้เคยเป็นป่าใหญ่ แล้วก็หมดไปเพียงในเวลา
๓๐-๔๐ ปี ประเทศไทยทั้งหมดก็เป็นเช่นนี้ ถ้าเราจับเอาที่สงคราม
โลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ตัดตอนได้ มีสถิติบอกว่า ก่อน
สงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าอยู่ประมาณ ๖๐%
ก็เป็นธรรมดาว่าเมื่อมีป่ามาก สัตว์ป่าก็ย่อมมีมาก

นับจากปีสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๕ มา
ถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ ป่าเมืองไทยลดจาก ๖๐% เหลือ ๕๓% ยังมีป่า ๑๓๑
ล้านไร่ คือ ประมาณ ๒๐ ปี ลดลงเพียง ๗% แสดงว่าลดลงไปนิด
เดียวเท่านั้นเอง

จากปี ๒๕๐๔ นั้น มาดูอีกทีหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๒๘ ป่าเมืองไทย
ลดจาก ๕๓% เหลือเพียง ๒๕.๐๑% เหลือป่าอยู่เพียง ๑๓.๑ ล้านไร่
คือประมาณ ๒๔ ปี ลดลงไปมากมายถึง ๒๓.๐๙% เป็นการลด
วูบวาบ น้อยลงไปรวดเร็วอย่างน่ากลัว

จากปี ๒๕๒๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นเวลา ๑๐ ปีนี้ ไม่ทราบ
ว่าป่าลดลงไปอีกเท่าไร* สถิติว่าในจำนวนป่าทั้งหมดเป็นป่าอนุรักษ์

*ดร.สุรีย์ ภูมิภมร แจ้งสถิติจากภาพถ่ายผ่านดาวเทียม ปี ๒๕๔๐ ป่าเมืองไทย
เหลืออยู่ ๒๕.๖%

อยู่ ๑๕% รวมความว่าป่าในเมืองไทยเราขณะนี้ร่อยหรอมาก

ในการที่ป่ากับสัตว์ป่าร่อยหรอลงไปนี้ *ผู้ทำลายป่าและสัตว์ป่า หรือศัตรูสำคัญคือใคร* ถ้าตอบอย่างง่าย ๆ ก็คือ สัตว์เมือง สัตว์ป่านั้นคู่กับสัตว์เมือง สัตว์เมืองคือใคร ก็คือ คน คนนี้แหละเป็นสัตว์เมือง แต่ที่จริงนั้น เดิมแต่คนเรานี้กับสัตว์ป่า ก็เป็นสัตว์ป่าด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเกิดมาเดิมมนุษย์ก็เป็นสัตว์ป่า ฉะนั้นถ้ามองในแง่ว่าเป็นสัตว์ป่าด้วยกัน ก็ต้องนับว่าสัตว์ป่าที่เรียกว่ามนุษย์นี้ร้ายที่สุด เพราะได้ตั้งหน้าตั้งตาทำลายสัตว์ป่าชนิดอื่นให้ร่อยหรอหมดไป จนแทบจะเหลือแต่ตัวคนเดียว

ถ้ามองในแง่นี้จะเห็นว่า เมื่อเอาระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นจุดกำหนด เราจะเห็นความจริงอย่างหนึ่งว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มานี้ สัตว์เมืองเจริญมาก และสัตว์เมืองนี้มีความเจริญหลายด้าน ที่ทำให้สัตว์ป่าหมดไป แต่ก่อนนั้นเราเรียกได้ว่าเป็นยุคสัตว์ป่า เพราะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีสัตว์ป่ามาก แต่พอมาถึงยุคนี้ ก็กลายเป็นยุคสัตว์เมือง

สัตว์เมืองเจริญมากเพราะอะไร ปัจจัยสำคัญประการแรก ก็คือ ประชากรของสัตว์เมืองเพิ่มมากมายและรวดเร็ว ถอยหลังไปเมื่อปี ๒๔๕๔ ในที่นี้ก็คงยังไม่มีใครเกิดเลย หรือจะมีบ้างก็ไม่ทราบ ถ้าเกิดปี ๒๔๕๔ เดียวนี้จะอายุเท่าไร ก็ ๘๔ ปี ถ้าอยู่ป่านนี้ก็อายุ ๗ รอบตอนปี ๒๔๕๔ นั้น ลองทายซิว่า ประเทศไทยมีประชากรเท่าไร ทายในใจแล้วเอาตามาก็จะเฉลย ปรากฏว่าตอนนั้น มีประชากรของประเทศไทย ๘ ล้านคน

ต่อมาประชากรไทยก็เพิ่มมากขึ้น ๆ จนหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

มาถึง ปี ๒๔๙๐ กลายเป็น ๑๘ ล้านคน แต่ก่อนนี้มีเพลงปลุกใจร้องกันอยู่เสมอ ถึงเรื่องประเทศไทยมีประชากรอยู่ ๑๘ ล้านคน

ลองเทียบกันดู จากปี ๒๔๕๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ ประชากรไทยเพิ่มขึ้นจาก ๘ ล้าน เป็น ๑๘ ล้านคน คือใน ๓๖ ปี เพิ่มขึ้น ๑๐ ล้านคน

แต่จากปี ๒๔๙๐ มาถึงปีนี้ ๒๕๓๘ ประชากรประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก ๑๘ ล้าน เกือบจะถึง ๖๐ ล้านคนแล้ว คือใน ๔๘ ปี เพิ่มขึ้น ๔๒ ล้านคน นี่แหละประชากรที่เรียกว่าสัตว์เมือง ได้เพิ่มขึ้นมาหลายเหลือเกิน

เมื่อประชากรเพิ่มมาก เราก็ขยายที่ทำกิน และพร้อมกันนั้น ก็มีการพัฒนาประเทศ มีการสร้างสรรค์ความเจริญ ก็ใช้ไม้มาก จึงมีการตัดไม้ ทำลายป่า เพื่อหาที่ทำกิน สร้างบ้านเมือง ทำถนนหนทาง และเอาไม้มาใช้ ไม่เฉพาะใช้ในประเทศไทยเท่านั้น ยังมีการค้าขาย รวมทั้งการตัดไม้ส่งไปนอกประเทศเป็นสินค้าอีกด้วย ความต้องการไม้มากทั้งในประเทศและนอกประเทศ ก็ทำให้มีการทำลายแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่า คือทำลายป่าไปมากมาย

สิ่งที่มาช่วยส่งเสริมการทำลายป่าหรือสัตว์ป่า ก็คือ เทคโนโลยีมนุษย์ยุคนี้เจริญด้วยเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก สัตว์เมืองมีเทคโนโลยีที่จะทำลายทั้งสัตว์ป่า และป่า ยกตัวอย่าง ถ้าจะทำลายสัตว์ป่า เราก็มีปืนที่จะไปล่าสัตว์ได้สำเร็จอย่างง่ายดายและรวดเร็วสามารถยิงทีหนึ่งๆ ได้มาก ทีนี้ถ้าจะทำลายป่าก็เช่นเดียวกัน เรามีเทคโนโลยีที่เจริญ แต่ก่อนต้องใช้เลื่อยมือ แล้วก็ขวาน ต้นไม้ใหญ่ๆ กว่าจะตัดเสร็จ ว่ากันหลายวัน แต่เวลานี้เรามีเลื่อยไฟฟ้า แม้แต่ต้นไม้ใหญ่ที่เจริญขึ้นมาใช้เวลาเป็นร้อยปี เราตัดไม่กี่นาทีก็หมด

ฉะนั้นความเจริญทางด้านเทคโนโลยีก็เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ทำให้การตัดไม้ทำลายป่า และการทำลายสัตว์ป่าได้ผลรวดเร็วมาก

เพราะเหตุที่ป่าและสัตว์ป่าลดหายไปอย่างรวดเร็ว ต่อมาคนเราก็เห็นภัยอันตรายที่เกิดขึ้นกับตนเอง เพราะป่าเป็นแหล่งธรรมชาติที่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ถ้ามีแต่ความแห้งแล้งมนุษย์ก็จะขาดแคลนอาหารเป็นต้น ดินฟ้าอากาศก็จะแปรปรวนและยิ่งมาถึงสมัยนี้ ภัยอันตรายจากการที่ธรรมชาติแวดล้อมเสื่อมโทรมและทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ ก็ปรากฏชัดขึ้นทุกที

เมื่อคนเห็นภัยอันตรายมาถึงตัวแล้ว ก็เห็นความสำคัญของป่า จึงพยายามที่จะหาทางอนุรักษ์ป่าพร้อมทั้งสัตว์ป่าไว้ มนุษย์มีวิธีการอย่างไร มนุษย์ก็ต้องหันมาสู้กับมนุษย์ด้วยกันเอง หมายความว่า *ตอนนี้สัตว์เมืองต้องมาสู้กับสัตว์เมือง เพื่อจะช่วยเหลือป้องกันป่าและสัตว์ป่าไว้* เช่น มีการออกกฎหมายแผ่นดินมาป้องกัน ให้สัตว์เมืองไม่ไปตัดไม้ทำลายป่าและไม่ไปยิงสัตว์ป่า

นอกจากออกกฎหมายแล้วทำอะไร ก็ตั้งหน่วยงานขึ้นมารับผิดชอบเป็นการใหญ่ ตอนนี้จึงเกิดมีสิ่งที่โบราณไม่เคยมี โบราณคงไม่เคยต้องออกกฎหมายมารักษาป่า ไม่เคยมีการตั้งหน่วยงานมารักษาป่า โบราณไม่เคยต้องมาเอาใจใส่ในเรื่องนี้ ยกตัวอย่างเช่นปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้เป็นปีแรกที่มี พรบ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และปี ๒๕๐๔ ก็มี พรบ. อุทยานแห่งชาติ ต่อมาก็มีการตั้งกองอนุรักษ์สัตว์ป่าในปี ๒๕๑๘ จากนั้นก็มีการประกาศจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีการออกระเบียบการห้ามส่งสัตว์ป่าออกนอกราชอาณาจักร เป็นต้น เรื่องนี้ในรายละเอียดไม่ต้องพูดเพราะอาตมา

ไม่ชำนาญอะไร มีท่านที่เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ที่เราจะหาความรู้หรือข้อมูลได้ทั้งมีหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบและมีหนังสือตำราตำราอาตมามากมาพูดเพียงให้เห็นว่า มนุษย์เราได้เริ่มเห็นความสำคัญของป่าและสัตว์ป่า จึงมีการคุ้มครองป้องกันขึ้น

เรื่องที่ยากจะตั้งเป็นข้อสังเกต และเป็นความรู้ที่น่าสนใจ ดังที่อาตมาได้ยกมาพูดนิดๆ หน่อยๆ ก็คือเรื่องของอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพืชพรรณและสัตว์ป่า อาจจะตั้งเป็นคำถามสำหรับทดสอบความรู้รอบตัว เช่น อาจจะถามขึ้นมาว่า อุทยานแห่งชาติแห่งแรกคือที่ไหน ตั้งขึ้นเมื่อไร

คำถามที่หนึ่ง ถ้าจะเฉลย ก็ตอบว่า ตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕ อุทยานแห่งชาติสถานที่แรกคือที่ไหน คือเขาใหญ่ และต่อมาแห่งที่ ๒ ลองทายซิที่ไหน ก็ปีเดียวกันนั่นเอง ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ คือที่ภูกระดึง ต่อไปลองทายซิที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ เอาแค่ห้าก็พอแล้ว มากนักก็เกินจำเป็น แห่งที่ ๓ ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ คือ อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด แล้วต่อมาข้ามอีก ๖ ปี จึงได้ตั้งแห่งที่ ๔ คือปี ๒๕๑๔ อุทยานแห่งชาติเขาน้ำหนาว แล้วมาปี ๒๕๑๗ คืออีก ๒ ปีต่อมา หลังจากตั้งบนแผ่นดินมานานแล้วก็ออกไปตั้งนอกแผ่นดินบ้าง ที่ไหนดีก็ที่เกาะตะรุเตา นี่เป็นความรู้รอบตัวเผื่อว่าจะไปทายกัน ถ้าอาตมาได้ข้อมูลมาผิด โยมว่าตามก็ตอบผิดด้วย

เวลานี้มีสถิติที่น่าสนใจนิดหน่อยคือ เมื่อปี ๒๕๓๑ มีอุทยานแห่งชาติทั้งหมดไม่ใช่น้อย เพียงตั้งแต่ปี ๒๕๐๕ มาถึง ๒๕๓๑ ปรากฏว่ามีอุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน ๕๒ แห่ง รวมเป็นเนื้อที่ทั้งหมดถึง ๑๖.๗ ล้านไร่ และตอนนั้นกำลังเตรียมการจัดตั้ง

อีกแห่งหนึ่ง

นอกจากอุทยานแห่งชาติแล้วก็ยังมีสถานที่สำคัญที่จะรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไว้อีก ๒๘ แห่ง และมีเขตห้ามล่าสัตว์อีก ๓๘ แห่ง มีวนอุทยานอีก ๓๕ แห่ง นอกจากนี้ยังมีสวนรุกขชาติ สวนพฤกษศาสตร์ และอะไรต่างๆ อีก แสดงว่าเมืองไทยเรานี้ได้พัฒนาในเรื่องนี้มาก

เวลานี้เรามีป่าประเภทต่างๆ เอาไว้สำหรับรักษาสัตว์ป่าในบ้านเรามากมายหลายประเภทหลายชนิด แต่ทุกๆ ที่ได้พยายามตั้งกันขึ้นมาอย่างนี้ เจ้าหน้าที่ก็ยังยอมรับว่าถึงแม้เราจะได้มีการจัดตั้งหน่วยราชการขึ้นมาคุ้มครองช่วยเหลือสัตว์ป่า ถึงแม้จะมีสถานที่จัดไว้เฉพาะ เช่น อุทยานแห่งชาติเพื่อรักษาป่าและสัตว์ป่า และยังมีกฎหมายคุ้มครองป้องกันอีกด้วย ก็ยังปรากฏว่า ไม่สามารถหยุดการทำลายป่าและสัตว์ป่าได้ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตและเป็นที่น่าเสียตายด้วยว่า ทั้งๆ ที่เราเพียรพยายามขนาดนี้ ป่าและสัตว์ป่าก็เหลือน้อยและร่อยหรอลงไปทุกที เจ้าหน้าที่เองก็ยังยอมรับเลยว่าสู้ไม่ไหว

เป็นอันว่า ในเมืองไทยนี้การทำลายป่าและสัตว์ป่าก็ยังมียูเรื้อยไป ป่าที่वालดน้อยลงแล้วก็จะยิ่งลดน้อยลงไปอีก และการที่เรามาปลูกกันจะทันหรือเปล่า หลายคนคงบอกว่าไม่ทันหรอก การทำลายนั้นไวกว่าเราที่มาสสร้างได้ที่ละนิดหนึ่งๆ เราทำได้ทีละคืบ แต่เขาทำลายทีละวา ฉะนั้นจึงไม่ทันกัน

เวลานี้ขอความรู้รอบตัวอีกสักข้อหนึ่งว่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอยู่ที่ไหน เฉลยว่าคือ ท่งใหญ่บนเรศวร และห้วยขาแข้ง ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด ๔,๘๓๑ ตารางกิโลเมตร ที่ว่าใหญ่ที่สุดนั้น ตอนนี้ไม่รู้ว่าจะรักษาความใหญ่ไว้ได้เท่าไร เพราะใน

เวลาแต่ละชั่วโมงที่ผ่านไป คนไทยเราก็กทำลายป่า และทำลายสัตว์ป่ากันไปตลอดเวลา

สิ่งที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่ง ก็คือว่า นอกจากจำนวนสัตว์ป่าจะลดลงแล้ว บางชนิดยังสูญพันธุ์ด้วย ตอนนี้จะขอความรู้รอบตัวอีกสักอย่างหนึ่งว่า สัตว์ป่าอะไรที่มีอยู่เฉพาะในประเทศไทยแห่งเดียวในโลก และเวลานี้สัตว์ป่าชนิดนั้นสูญพันธุ์ไปแล้ว คำตอบคือ สมัน แต่ก่อนนี้ สมันมีมาก แถวรังสิตก็มี แต่เวลานี้หมดไปแล้ว

นอกจากนั้นก็ยังมียพวกสัตว์ป่าอื่น ที่หมดไปจากประเทศไทย แต่พอดียังเหลือที่อื่นบ้าง เช่น พวกแรด กระซู่ ละอง ละมั่ง สัตว์ป่าพวกนี้หมดจากประเทศไทยแล้ว

นอกจากสัตว์ป่าจะร่อยหรอลงไปแล้ว สัตว์อื่นๆ ก็มีจำนวนน้อยลง แล้วก็ส่งผลกระทบต่อชีวิตของคนนั่นเองที่ทำลายสัตว์ไป ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น นกลดน้อยลงเพราะอะไร เหตุหนึ่งก็คือ การที่คนเราทำเกษตรกรรม มีการใช้สารเคมี ซึ่งทำให้เป็นพิษ นกมากินพวกสัตว์ คือหนอนต่างๆ ที่มีพิษแล้วนกก็ตายหรือบ้างก็อาจถึงกับสูญพันธุ์ ยังมีภัยอันตรายอื่นที่กลับมาถึงคนอื่นอีก เช่นคนเรากลายสัตว์ป่า เช่น ช้าง เจ้างูนี้มันกินหนู เช่นหนูในนา พอหมดไปไม่มีงูมากินหนูนา หนูนาก็เจริญแพร่พันธุ์กันใหญ่ แล้วมันก็มากัดกินต้นข้าว ก็มนุษย์เองนั้นแหละที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำของตัวเอง ฉะนั้นเวลานี้จึงเป็นปัญหาที่พันกันไปหมด

ทางชาติบ้านเมืองมองเห็นปัญหาและความสำคัญในเรื่องนี้ ก็ได้ดำเนินการสงวนพันธุ์สัตว์ต่างๆ เวลานี้ทางการได้กำหนดสัตว์คุ้มครองโดยห้ามหรือจำกัดการล่าหรือการค้าขายมากมายถึง ๒๒๘

ชนิด แต่ถึงอย่างนั้นก็ป้องกันไม่ไหว

ที่ว่ามานี้ก็เป็นความรู้ต่างๆ ที่พวกเราคนไทยควรจะทราบเกี่ยวกับบ้านเมืองของตัวเอง ถ้าต้องการรู้เพิ่มเติมก็มีตำราเยอะแยะและมีผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งมีหน่วยราชการที่รับผิดชอบ อาตมาบอกแล้วว่าไม่ได้มีความรู้อะไรในเรื่องนี้ เพียงแต่ยกเอาเรื่องราวข้อมูลที่น่าสนใจมาเล่าให้กันฟัง แต่อย่างน้อยเราควรช่วยกันกระตุ้นให้คนไทยสนใจและหันมาเหลียวแลเรื่องป่า และสัตว์ป่ากันบ้าง

ถ้าสัตว์เมืองยังโหด ป่าก็ต้องหด สัตว์ป่าก็ต้องหาย

ที่นี้เรามาดูเรื่องการทำลายป่าและสัตว์ป่า ว่าเขาทำลายด้วยวิธีใดบ้าง เมื่อกี้นี้อาตมาพูดไปให้เห็นเค้าคร่าวๆ แล้ว ตอนนี้นำมาสรุปกันดูซิว่า การทำลายสัตว์ป่านี้เกิดจากเหตุปัจจัยอะไร ท่านแบ่งโดยย่อไว้ ๒ อย่าง คือ *ทำลายโดยตรง* กับ *ทำลายโดยอ้อม* ทำลายโดยตรงก็คือ การฆ่าสัตว์ป่านั้นเอง ส่วนทำลายโดยอ้อมก็คือ ทำลายที่อยู่อาศัยของมันด้วยการทำลายป่า

ที่นี้คนทำลายสัตว์ป่าโดยตรงทำลายอย่างไรบ้างที่เห็นได้ชัดๆ ก็คือ *ล่าเป็นอาหาร* เช่น สมัน แม้จะไม่อยู่ในป่าก็คงจะหมดไป เพราะเป็นอาหารนั่นเอง ส่วนสัตว์ในป่า เช่น พวกกระต่ายป่า ก็หายากแล้วอย่างที่พูดเมื่ออาตมาไม่แน่ใจว่าเวลานี้ที่เขานิ่เหลื่อหรือไม่ ทั้งที่เมื่อมาอยู่ใหม่ๆ ประมาณ ๗ ปีมาแล้ว ยังมีกระต่ายป่า นี่เป็นตัวอย่างง่ายๆ ชาวบ้านมาหาจับมายิงเอาไปกิน ก็ทำให้สัตว์ป่าหมดไป การล่าเป็นอาหารนี้จึงเป็นสาเหตุอย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่ง แม้จะไม่เอาเป็นอาหาร แต่ล่าเอาวัยวะของมันไปทำเป็นเครื่องประดับบ้าง ทำเครื่องใช้ไม้สอย และอุปกรณ์ต่างๆ เช่น งาช้าง เขากวาง หนังเสือ เวลานี้มีการล่าเสือเพื่อเอาหนังและตัวไปทำเครื่องประดับตามบ้าน คนต้องการงาช้างเป็นเหตุให้ฆ่าช้างทั้งตัว ต้องการเขากวางเป็นเหตุให้ฆ่ากวางทั้งตัว ต้องการหนังเสือเป็นเหตุให้ฆ่าเสือทั้งตัว อย่างนี้ก็ทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องหมดไป

อีกอย่างหนึ่งคือ *กีฬาล่าสัตว์หรือเล่นสนุก* มองเห็นการล่าสัตว์เป็นเรื่องสนุกสนาน สมัยก่อนมีกีฬาล่าสัตว์ สมัยนี้เลิกไปแล้ว ถอยหลังไปเมื่อระยะสงครามเลิกใหม่ๆ ก็ยังมีการล่าสัตว์ เคยมีเด็กนักเรียนถามอาตมา เด็กมองจากสภาพปัจจุบันบอกว่า ฝรั่งเศส เขาดีนะ เขาคงจะมีวัฒนธรรมไม่ฆ่าสัตว์ เขามีเมตตากรุณา แต่คนไทยเราเป็นอย่างไรไม่รู้ ไม่มีเมตตากรุณา ชอบล่าสัตว์มาก

ที่จริงฝรั่งเศสแหละดี๊ดี ถอยหลังไปเมื่อก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ใหม่ๆ ฝรั่งเศสล่าสัตว์อย่างกะอะไร ฝรั่งเศสแหละเป็นผู้นำ และอาจจะทำให้คนไทยพลอยนิสัยเสียด้วย พอถึงช่วงเวลาพักผ่อน ฝรั่งเศสมาเป็นคนชั้นสูงอยู่ในเมืองไทย รวมทั้งนักเผยแพร่ศาสนา อย่างที่เรียกว่ามิชชันนารี หรือหมอสอนศาสนา กีฬาเอาวัฒนธรรมจากประเทศของตนมาปฏิบัติในบ้านเมืองอื่น บางท่านจึงมีนิสัยชอบสนุกสนานออกปาล่าสัตว์ อย่างเช่น ดร.บัลค์เลย์ (Dr. L.C. Bulkley) ซึ่งเป็นหมอสอนศาสนาที่ได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือคนไทยไว้มากในด้านการแพทย์ ประมาณ ค.ศ. ๑๙๐๘ (พ.ศ. ๒๔๕๑) เป็นต้นมา ก็มีชื่อเสียง ทั้งในด้านที่เป็นหมอผ่าตัดตา และเป็นนักล่าสัตว์ขนาดเขื่อง (big-game hunter) ด้วยพร้อมกัน ทั้งนี้เพราะ

ลัทธิศาสนาวัฒนธรรม (รวมทั้งปรัชญาสำนักใหญ่ๆ) ของตะวันตก ยอมรับหรือไม่ก็สนับสนุนเรื่องนี้

สำหรับคนไทยก็คงเดินรอยตามอย่างฝรั่ง โดยเฉพาะชาว บ้านไทยก็อาจจะติดสอยห้อยตามไปเป็นลูกมือและลูกหาบ เป็นไปได้ไหมที่คนไทยมีนิสัยรังเกศสัตว์ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการเอา อย่างฝรั่งที่ไปล่าสัตว์ อันนี้เพียงตั้งเป็นข้อสังเกตไว้

เป็นที่รู้กันอยู่ว่า มนุษย์สมัยโบราณก็ออกป่าล่าสัตว์เป็นอาหาร โดยเฉพาะชาวตะวันตก อารยธรรมของเขาเจริญขึ้นมาที่หลังตะวันออกนาน เพราะฉะนั้นระยะเวลาที่เป็นนักล่าสัตว์จึงอยู่ในประวัติศาสตร์ที่ไม่นานไกลนัก เมื่อเจริญขึ้นมาถึงยุคเกษตรกรรมแล้ว และหมดความจำเป็นที่จะต้องล่าสัตว์เป็นอาหาร ก็เกิดมีความนิยม เอาการล่าสัตว์เป็นกีฬา

ในสมัยโบราณก่อนโน้น การล่าสัตว์เป็นกีฬาของพระราชมหาอำมาตย์ ผู้มีทรัพย์สินสมบัติและเวลารว่างมาก แม้เมื่อฝรั่งเจริญขึ้นแล้ว กีฬาล่าสัตว์ก็เด่นอยู่ในหมู่กษัตริย์ในยุโรป บางพระองค์มีประวัติแสดงความสามารถจาริกไว้ เช่น พระเจ้าอ็อลเลคเตอร์ จอห์น ยอร์จ ที่๒ แห่งแซกโซนี (ครองราชย์ ค.ศ. ๑๖๕๖-๘๐ = พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๒๓) ทรงล่ากวางแดงได้รวมหมดถึง ๔๒,๖๔๙ ตัว พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ แห่งฝรั่งเศสก็โปรดกีฬาล่าสัตว์มาก เพียงใน ค.ศ. ๑๗๒๖ (พ.ศ. ๒๒๖๙) ปีเดียว เสด็จออกล่าสัตว์ถึง ๒๗๖ วัน พระเจ้าซาร์แห่งรัสเซียก็ไม่เบา คราวหนึ่งเสด็จออกล่าสัตว์ครั้งเดียวต่อกัน ๑๒ วัน ทรงยิงกวางเอลค์ (elk) ได้ ๓๖ ตัว กวางสแตก (stag) ๕๓ ตัว กวางโรบัก (roe buck) ๓๒๕ ตัว กระตัง ๔๒ ตัว และวัวป่า ๑๓๘ ตัว

กีฬาล่าสัตว์เป็นเรื่องบันเทิงสำัญสำหรับชาวยุโรปที่เป็นผู้ดี มีฐานะ ไม่ว่าหญิงว่าชาย ไม่ว่าชาวบ้านหรือนักบวช เมื่อชาวยุโรป มาอเมริกา ความนิยมล่าสัตว์ก็ยิ่งแพร่ขยายจนถึงขั้นที่ในยุคบุกเบิกมีคนคิดว่า “ทุกคนเป็นนักล่า” เด็กชายพอบรรลุนิติภาวะเขาก็ให้ ปืนไว้ล่าสัตว์

เมื่อฝรั่งออกล่าอาณานิคม อย่างในแอฟริกา สมัยปลาย คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ตอนแรกก็ล่าสัตว์เป็นอาหาร ต่อมาพอเข้าใจ ครอบความเป็นใหญ่ได้แล้ว การล่าสัตว์ก็กลายเป็นกีฬา ล่ากันจน ในอเมริกาเหนือทั้งทวีป แม้แต่สัตว์ที่มีมากมายดาษดื่นอย่าง กระตังก็จะหมดสิ้น แทบสงวนพันธุ์ไม่ทัน

ตอนฝรั่งขึ้นฝั่งทวีปอเมริกา ประมาณว่ามีกระตังในทวีปอเมริกา เหนือ ๖๐ ล้านตัว แต่พอถึงยุคที่ฝรั่งมุ่งหน้าตะวันตก พาอารยธรรม สมัยใหม่แผ่ขยายไปยังฝั่งแปซิฟิก ฝรั่งผ่านไปไหน พบกระตังมากมาย ก็ล่าฆ่าอย่างสนุกมือ กว่าจะถึง ค.ศ. ๑๙๐๐ กระตังก็แทบ เห็นแผ่นดิน (*Funk & Wagnalls New Encyclopedia* ว่า ปี ๑๘๙๕ คือ พ.ศ. ๒๔๓๘ ทั้งอเมริกาเหลืออยู่ ๔๐๐ ตัว) การล่ากระตังนี้ แหละเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ก่อความเป็นศัตรูกันระหว่าง ฝรั่งกับอินเดียนแดง สำหรับกระตังนี้ ยังสงวนพันธุ์ไว้ได้ แต่ที่ล่า กันจนสูญพันธุ์ก็มีเช่นนกพิราบชนิดหนึ่งที่เรียกว่า passenger pigeon (ไม่ใช่ชนิดที่ใช้เป็น messenger) ซึ่งเคยมีมากมายหลายพันล้าน ตัวในอเมริกา เวลานี้หาไม่ได้แล้ว

ในเอเชีย เมื่อฝรั่งมายึดอาณานิคมได้แล้วกีฬาล่าสัตว์ก็เป็น ไปตามนิยมของเขา แต่เมื่อเทียบกับการล่าในอเมริกาและแอฟริกา

แล้ว ก็ล่าสัตว์ของฝรั่งในเอเชียอยู่ในขอบเขตจำกัดกว่ามาก (ขนาดที่ว่าเบาหน้อยก็ทำเอาสัตว์ป่าสำคัญบางชนิด เช่น เสือ และ แรด ในเอเชียแทบสูญพันธุ์)

ที่เล่าเรื่องของฝรั่งมานี้ ก็ว่าไปตามหนังสือของฝรั่งนั่นเอง โดยเฉพาะ *Encyclopaedia Britannica* ท่านผู้ใดจะอ่าน ก็อาจจะดูที่คำว่า “hunting” และคำเฉพาะเช่น “bison”

ความนิยมในกีฬาล่าสัตว์ของฝรั่งนี้ ถ้าจะเรียกว่าเป็นวัฒนธรรม ก็คงต่างกันมากกับวัฒนธรรมไทย ขอออกตัวก่อนว่าอาตมาไม่มีความรู้เรื่องคนไทยกับการล่าสัตว์ และถ้าจะค้นหาเอกสารมาพูดกันก็หายากและคงต้องใช้เวลามากทีเดียว แต่เท่าที่นึกได้ คนไทยดูเหมือนจะไม่มีคามนิยมในเรื่องนี้ (ไม่เป็นวัฒนธรรม) แม้แต่พระมหากษัตริย์ จะทรงล่าสัตว์ (หรือจับสัตว์) ก็มักเป็นเรื่องเฉพาะกิจ คือทำเฉพาะครั้งเฉพาะคราวด้วยความมุ่งหมายพิเศษ เช่น จับเอาช้างมาใช้งาน หรือเอาไว้รับทัพจับศึก หรืออย่างที่พระพันวษา ทรงบัญชาให้ขุนไกร บิดาของขุนแผนล้อมฝูงกระบือ เป็นต้น (ซึ่งก็ไม่ใช่การล่า) ส่วนชาวบ้านหรือประชาชนทั่วไป ก็มีแต่การล่าเป็นอาหาร โดยส่วนมากเป็นความจำเป็นในการเลี้ยงชีพ ถ้าทำจริงทำจังก็เป็นพราน ซึ่งก็ไม่น่าจะเป็นอาชีพที่นิยมกัน สำหรับชาวบ้านทั่วไปก็มีแต่คำว่า “ยิงนกตกปลา” ซึ่งเขามักใช้พูดในเชิงติเตียน ใครชอบยิงนกตกปลา ทั้งที่เป็นการเบียดเบียนแค่สัตว์ตัวเล็กๆ น้อยๆ ก็มักเป็นที่รังเกียจ

เวลานี้มีการตกปลาเป็นการสนุกหรือพักผ่อน ทำนองว่าเป็นกีฬา ซึ่งเป็นการตามแนวทางของฝรั่งที่ถึงกับผลิตเบ็ดตกปลาด้วยเทคโนโลยีขั้นสูงเลยทีเดียว ได้ยินว่าบางคนถึงกับบอกว่า การตก

ปลาเล่นเป็นวิธีฝึกสมาธิอย่างหนึ่ง ซึ่งก็มีส่วนถูก เพราะในการที่จะทำอะไรให้ได้ผล ก็ต้องอาศัยสมาธิทั้งนั้น อย่างโจรเข้าปล้นบ้านผู้คน แล้วจับเจ้าบ้านและคนในบ้านมัด แล้วเล็งปืนยิงเป้าทีละคน บอกว่าได้ฝึกสมาธิ ก็เป็นความจริง เพราะยิงด้วยสมาธิจึงจะแม่น แต่เมื่อวิธีฝึกสมาธิที่ดีๆ ซึ่งสร้างสรรค์ ไม่ทำให้ใครอื่นต้องทุกข์ยากก็มีอยู่มากมาย ทำไมจะต้องมาเลือกวิธีที่ทำคนอื่นให้เดือดร้อน

ฝรั่งได้เห็นภัยอันตรายก่อนคนไทย เขาเห็นโทษของการล่าสัตว์ และทำลายสัตว์ป่า เวลานี้ฝรั่งเลิกล่าสัตว์และเอาใจใส่ในการสงวนพันธุ์สัตว์ป่า มีการตั้งองค์กรต่างๆ พร้อมทั้งกฎเกณฑ์กติกาขึ้นมามากมาย เพื่อจะคุ้มครองสัตว์ป่า ก็เลยกลายเป็นว่าฝรั่งนี้คล้ายๆ มีเมตตากรุณา เอาใจใส่เรื่องสัตว์ป่ามาก แต่ที่จริงเขาเป็นตัวอย่างนำในเรื่องการล่าสัตว์เล่นเป็นการสนุกสนานเลยทีเดียว แต่ข้อดีของเขาก็คือ เวลารู้ภัยขึ้นมาเขาก็ทำอย่างเอาจริงเอาจังมาก (เพราะเวลาล่าก็ล่ากันจริงจังมาก เวลาแก้ก็เลยต้องจริงจังมากด้วย)

อนึ่ง คงเป็นเพราะกระแสเก่าของเขาในการล่านั้นแรงมาก การป้องกันแก้ไขจึงต้องระดมใช้มาตรการที่แรงอย่างทันกันด้วย เราจึงเห็นได้ว่าระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์กติกา กฎหมาย และการจัดตั้งต่างๆ ในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เริ่มต้นมาจากเมืองฝรั่งแทบทั้งสิ้น

นอกจากเล่น รังแก สนุกสนานเป็นกีฬาแล้วก็คือ การทำเป็น **สินค้ำ** ด้านนี้ก็สำคัญมาก การค้าสัตว์ป่ากลายเป็นธุรกิจไปเลย มีการลักลอบค้าสัตว์ นำสัตว์ส่งออกนอกประเทศ นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่ทำให้เกิดการลักลอบล่าสัตว์จำนวนมาก

นอกจากนั้นภายในประเทศของเราเองก็มีการจับมาขายตลาดนัดเป็นต้น และส่งร้านขายอาหาร มีการขายสัตว์ป่า ขายอาหารป่า แล้วยังมีการชักจูง โฆษณา บางทีมีคนมาจากต่างประเทศเพื่อมากินเนื้อสัตว์ป่าที่เมืองไทย แทบทุกท่านคงทราบข่าวกันดี เป็นพวกชาวต่างประเทศที่อยากมากินอู้งันของไทย มากินตึงู แม้แต่คนไทยเองบางทีก็ชอบกินอะไรต่างๆ ที่เป็นของแปลกประหลาด แม้ว่าจะต้องการกินเพียงอวัยวะส่วนเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นเหตุให้ต้องทำลายสัตว์ป่า ต้องฆ่าสัตว์ป่าทั้งตัวเพื่อให้ได้อวัยวะเล็กๆ น้อยๆ มา นี่เป็นเรื่องของการทำลายโดยตรง คือการทำลายที่ตัวสัตว์

ที่นี้ทำลายโดยอ้อมก็คือ ทำลายป่าที่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ที่เห็นง่ายๆ ก็คือ ชาวบ้านบุกรุกป่าหาที่ทำกิน อาจเป็นชาวบ้านที่ยากจน ตลอดจนกระทั่งถึงคนภูเขา คือชาวเขาพากันทำลายหักร้างถางพงเพื่อจะทำไร่ ปลูกต้นไม้ ปลูกพืช ทั้งปลูกกินเองและทั้งปลูกเป็นสินค้า เป็นการบุกรุกป่า ก็ทำให้ป่าค่อยๆ หดไป เป็นสาเหตุสำคัญแบบเป็นลำดับเป็นขั้นที่ใหญ่มาก นอกจากนั้นก็คือ การตัดไม้ เนื่องจากมีการค้าไม้กันมากมาย ทั้งไม้ถูกต้องและไม่เถื่อน และการเผาป่าแม้แต่เพียงเพื่อล่าสัตว์

อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือ การพัฒนาบ้านเมือง การที่คนเราพัฒนาบ้านเมือง มีการตัดถนนหนทาง สร้างเขื่อนเป็นต้น ก็เป็นเหตุหนึ่งของการทำลายป่า เวลาตัดถนนที่หนึ่ง ก็ต้องทำลายป่าไปส่วนหนึ่ง แต่ไม่ใช่เฉพาะตัดถนนเท่านั้น การทำลายป่าเพื่อตัดถนนนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง แต่พอถนนเข้าไปแล้วคราวนี้ละก็กลายเป็นว่าถนนนั้นนำมาซึ่งการทำลายป่าอย่างกว้างขวางออกไป ถ้าตัดป่า

เฉพาะส่วนที่ทำถนนคงไม่เท่าไร แต่ถนนนั้นกลายเป็นต้นเหตุที่มีผลในการทำลายป่าเพิ่มขยายออกไปอีกหลายเท่า

เมื่อมีการสร้างเขื่อนพัฒนาบ้านเมืองที่หนึ่งก็เป็นปัญหาใหญ่มาก ดังที่มีการคัดค้านกัน เวลาสร้างเขื่อนที่หนึ่ง ป่าก็ต้องถูกน้ำท่วมไปมากมาย แล้วบางทีก็มีปัญหาอื่นติดตามมา เยอะแยะหมด จะให้ได้ประโยชน์ด้านหนึ่ง ก็ไปเสียประโยชน์อีกด้านหนึ่ง หรือหลายๆ ด้าน อย่างน้อยก็ทำให้คนแตกแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งก็จะสร้างเขื่อน อีกฝ่ายหนึ่งก็คัดค้าน โดยที่ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องเป็นปัญหาของมนุษย์ทั้งสิ้น ตลอดจนวิธีการเกษตรสมัยใหม่ที่พูดไปแล้วเมื่อ ก็คือการใช้สารเคมีกำจัดแมลงและศัตรูพืช ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ป่าเช่นนกตายไป เป็นเรื่องของการทำลายสัตว์ป่า ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ถ้าสัตว์เมืองไม่พัฒนาจิตใจ ใครๆ ก็ช่วยสัตว์ป่าไม่ไหว

ถ้าจะแก้ปัญหา เราจะทำอย่างไร เราก็ต้องแก้ตามเหตุ แต่จะทำอย่างไร ในข้อที่ ๑ ก็บอกแล้วว่า เราล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร คนไทยเราถือสืบกันมาว่า สัตว์ป่าเป็นอาหาร ตัวอย่างหนึ่งก็เช่น กระรอก เรามีคำพังเพยหนึ่งบอกว่า “ไม่เห็นน้ำตดกระบอก ไม่เห็นกระรอกโง่งหน้าไม้”

คำพังเพยนี้แสดงว่าเราเคยเห็นกระรอกเป็นอาหาร เป็นของปกติธรรมดา จนกระทั่งเกิดเป็นคำพูดนี้ขึ้นมา เพราะฉะนั้น เราเข้าไปป่า เราเห็นกระรอกเราก็จะเอามันกิน ก็คงติดนิสัยนี้มา จนกระทั่งปัจจุบันนี้

เห็นกระรอกแล้วก็จะจับจะกินอย่างน้อยก็จะยิงเล่น เดี่ยวนี้ความจำเป็นที่จะเอากระรอกเป็นอาหารไม่มี แต่เราอาจติดนิสัยเก่าที่เคยล่ามันเป็นอาหาร ก็จะต้องแก่งมันละ มีไม้ก็ขว้างมัน ถ้าเป็นเด็กอาจมีหนังสติ๊กก็ยิงมัน อะไรทำนองนี้ ทั้งๆ ที่ว่าก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไรมันแล้ว เพราะเหตุนี้กระรอกเห็นคนจะต้องหนีทันที ตรงข้ามกับในบางประเทศ อย่างในอินเดียเขาไม่ทำลายสัตว์ป่าทั้งหลาย พวกกระรอกก็ตาม พวกนกทั้งหลายก็ตาม ก็อยู่กันดี เพราะฉะนั้นสัตว์เหล่านี้จะเชื่อง เวลาเราเดินไปใกล้ สัตว์เหล่านี้ก็จะเดินเข้ามาหาอย่างสนิทสนมกับคน ดูมันน่ารัก คนก็ไปเล่นกับมัน

ไม่เฉพาะในประเทศอินเดีย เมืองฝรั่งก็เหมือนกัน อย่างไปประเทศอเมริกา เราไปที่มีต้นไม้มีป่า กระรอกจะลงมาจากต้นไม้ บางทีก็เข้ามาหาคน พอเข้ามาใกล้คนมันก็มายืน ๒ ขา เอาขาหลังตั้งยืนขึ้นมาแล้วยกขาหน้าขึ้น แล้วก็ทำปากจูบจิบๆ คนก็ชอบไปเลี้ยงอาหารมัน ก็มีความสุขดีทั้งคนและกระรอก แต่ในเมืองไทยนี้ไม่อย่างนั้น พอกระรอกเห็นคนก็รีบหนีทันที

ยกเว้นบางแห่ง อย่างที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรมนี้ กระรอกเชื่องพอสมควร บางตัวเชื่องมาก เมื่อมีคนเข้าไปบางที่มันก็เข้ามาเล่นด้วย แต่บางที่คนไปแก่งมัน พอกระรอกมาให้เล่น คนไปแก่งมัน มันก็เลยแก่งบ้างเล่นบ้าง บางที่มันกัดเอา เวลาคนมา มันลงมาหาเหมือนกัน แต่มันแก่งกัด เพราะฉะนั้นก็ไม่ค่อยดีเหมือนกัน เราต้องระวังว่าสัตว์พวกนี้เป็นประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม จึงอันตรายเหมือนกัน เพราะอาจเกิดมีโรคที่มีพิษร้าย เช่น โรคกลัวน้ำ ต้องระวังไว้บ้าง

รวมความว่าถ้ามนุษย์เป็นมิตรกับมัน เราไม่แก่งไม่รังแกมันๆ ก็จะเป็นมิตรกับคนเราด้วย มันจะเชื่อง คนไทยเรานี้ไม่รู้เป็นอย่างไร ติดนิสัยกันมา แม้แต่เด็กก็จะชอบรังแกนกและสัตว์เล็กๆ พอเห็นสัตว์ก็ชอบวิ่งไล่จะฆ่ามัน จะทำร้ายมัน เอาไม้ขว้างมัน เอาก้อนดินขว้างมันเป็นต้น อันนี้อาจติดมาจากคติเก่าที่ว่าเมื่อเกี้ยวไม่เห็นน้ำตดกระบอก ไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้ คงจะใช้กันมาเป็นธรรมเนียม พอเห็นสัตว์พวกนี้ก็ต้องทำอะไรมันสักอย่าง

พูดถึงเรื่องนี้เลยขอเล่าแทรกนิดหนึ่ง หลายปีมาแล้วในประเทศสหรัฐอเมริกา ไปที่วิทยาลัยแห่งหนึ่ง เขามีป่ามาก มีต้นไม้เยอะแยะไปหมด ตามต้นไม้ก็มีพวกกระรอกมาก คนที่นั่นเล่าให้ฟังว่ากระรอกที่นั่นแต่ก่อนก็อยู่กันมาดีๆ แต่เวลานี้มีภัยแล้ว มีภัยอะไรก็คือว่ามีคนลาวอพยพมาอยู่มาก พอมาอยู่เยอะก็จับกระรอกกินเลย ตอนนี้กระรอกจึงไม่ค่อยปลอดภัย และกระรอกไม่ค่อยเชื่องแล้ว อย่างนี้ก็เกิดปัญหา เคยกินกระรอกที่เมืองนี้ก็ไปกินที่เมืองโน้นอีก อันนี้เป็นข้อสังเกตในเรื่องที่ถกสืบทอดกันมานาน แล้วเราจะแก้อย่างไร เดี่ยวนี้เราไม่มีความจำเป็นที่จะกินกระรอกหรือสัตว์ป่าเหล่านี้ เราเจริญขึ้นมาแล้วมีวิธีการหาอาหารอย่างอื่นต่างออกไปแล้ว ฉะนั้นเราต้องแก้ปัญหานี้ แก่ความเชื่อถือหรือธรรมเนียมเหล่านี้ ฝรั่งที่เคยชอบล่าสัตว์ เขายังเลิกได้ ทำไมคนไทยจะเลิกนิสัยจับสัตว์ป่าเล็กๆ น้อยๆ กินเล่นไม่ได้

ที่จริงปัญหาเหล่านี้มันพันกัน เหตุอย่างหนึ่งก็คือ ความยากจนขาดแคลน แม้เราจะบอกว่าสัตว์เหล่านี้น่าจะเลิกกินได้แล้ว แต่ถ้าคนยังยากจน เขาก็ยังไม่มีอาหารอื่นกิน เขาก็ต้องจับมันกิน เพราะ

ฉะนั้นเราจะต้องแก้ปัญหาที่ลึกลงไปคือ ความยากจนขาดแคลนไม่มีกินที่ทำให้ต้องไปเอาสัตว์ป่ามากิน และเมื่อไม่มีที่ทำกินก็ไปบุกรุกป่าทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า โดยทั้งสองวิธีนี้ก็คือการที่ความยากจนเป็นเหตุให้สัตว์ป่าหมดไป

ไม่เฉพาะคนยากจนที่มีความจำเป็นในการเลี้ยงชีวิตเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม แม้แต่คนที่ร่ำรวยแล้ว แต่โลกมากมาย ก็เป็นเหตุหนึ่งด้วย คือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ ก็เอาสัตว์ป่าไปหาผลประโยชน์ด้วยการค้าออกไปต่างประเทศ ลักลอบขายหาเงินมาเพื่อความร่ำรวยของตนเอง หรือตัดไม้ทำลายป่าเพื่อผลประโยชน์ของตนเองทั้งๆ ที่ร่ำรวยอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นไม่ใช่เฉพาะคนจนเท่านั้น คนรวยก็ร้ายมาก จึงยังมีทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งคนจนและคนรวยช่วยกันทำลายป่า

อีกอย่างหนึ่งก็คือ **ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์** คือความไม่รู้ว่าการทำลายป่ามีโทษอย่างไร และไม่รู้ว่าการที่ธรรมชาติแวดล้อมเสียหายแล้ว ภัยจะมาถึงมนุษย์อย่างไร ถ้าเขาตระหนักเห็นภัยก็อาจจะได้ระมัดระวังบ้าง ความไม่รู้ หรือขาดการศึกษาจึงเป็นปัญหาสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ทางแก้ก็คือให้การศึกษาแก่คน เวลานี้เราก็ให้การศึกษากันมากขึ้น แต่จะตรงจุดหรือไม่ก็จะต้องพิจารณากันต่อไปอีก

อีกอย่างหนึ่งก็คือ **ความมั่งง่าย** นิสัยเสียคือ เอาแต่ง่าย เอาแต่สะดวก พอเห็นสัตว์ที่พอจะเอาได้ หรือเห็นไม้ที่จะทำลายได้ เอามาทำประโยชน์ที่ตนต้องการ ก็ไม่คำนึงว่า ทำไปแล้วมันจะเกิดผลเสียอย่างไร ขาดความรับผิดชอบ เอาแต่ตัว หรือเอาแต่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า

อาตมาเคยไปป่าทางภาคอีสาน อย่างที่เขื่อนสิรินธร ที่นั่นก็มีวัดพระที่วัดป่านั่น ถ้าใช้ภาษาชาวบ้านก็ว่าต้องรบกับชาวบ้าน คือ ต้องคอยดูแล คอยบอก คอยไล่ คอยกัน เพราะว่าในป่าที่วัดช่วยดูแลรักษาไว้เป็นจำนวนสัก ๒,๐๐๐ ไร่ นั้น ชาวบ้านมักเข้ามาหาสัตว์ป่า และพืชพรรณ ตลอดจนผลที่เกิดจากต้นไม้ เช่น รังผึ้ง เป็นต้น บางที่ชาวบ้านต้องการรังผึ้งรังเดียว ก็ตัดไม้ทั้งต้น อย่างนี้เรียกว่าความมั่งง่าย เห็นแก่ประโยชน์เพียงเล็กๆ น้อยๆ แต่ทำลายสิ่งที่มีค่ามากไปทั้งหมด หรือที่ยกตัวอย่างเมื่อกี้ก็เช่นว่า ต้องการยิงสัตว์เล็กๆ สักตัวสองตัว ก็เผาป่า ทั้งทำลายป่าและสัตว์อื่นก็พลอยตายเพราะถูกไฟเผาไปอีกมากมาย เพื่อให้เขาได้สัตว์แค่ตัว ๒ ตัวเท่านั้น ไม้ก็หมดไป สัตว์ป่าชนิดอื่นก็หมดไป อันนี้เป็นอันตรายที่ร้ายแรง วัดป่า เช่น วัดเขื่อน ที่อุบลฯ ตอนนี้ต้องสร้างกำแพงลั่นเงินไปมากมาย เพื่อกันชาวบ้านที่จะเข้ามาทำลายแบบนี้

เรื่องของการชอบแก่งสัตว์ที่ว่าเมื่อกี้อาจจะเป็นนิสัยที่ติดมาจากการที่เคยเอาสัตว์เหล่านั้นกินเป็นอาหาร แล้วก็อาจเกิดจากค่านิยมซึ่งไม่ยืนยันที่บอกเมื่อกี้ว่า สมัยก่อนฝรั่งชอบล่าสัตว์เห็นเป็นกีฬาสนุก แล้วก็มาล่าสัตว์ในเมืองไทย ผู้ใหญ่ผู้โตในเมืองเราก็เล่นกีฬาล่าสัตว์ด้วยต่อมาชาวบ้านก็คงมีความนิยมชมชอบอย่างเดียวกัน โดยตามฝรั่งเห็นเป็นเรื่องโก้ แต่เป็นการทำลายสัตว์ป่า เป็นเรื่องของนิสัยใจคอที่สะสมกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมในทางเสื่อม

นอกจากนั้นก็คือ **จิตใจที่ขาดเมตตากรุณา** ข้อนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ถ้ามีเมตตากรุณาเพียงอย่างเดียวก็แก้ปัญหาได้หมด แต่มันเป็นเรื่องใหญ่มาก เราพูดได้แต่แก้ยาก แต่ก็ต้องพูดไว้ว่าเหตุ

อย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือการที่คนเราขาดความเมตตากรุณา ไม่เห็นแก่สุขทุกข์ของสัตว์ เวลาเห็นมันทุกข์ เราไม่มีความเห็นใจ เวลามันอยู่ดี ๆ เราก็ไม่รักมัน ไม่เห็นแก่ความสุขของมัน เรียกว่าขาดความเมตตากรุณา

อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญที่สุด เป็นเรื่องของผลประโยชน์ขัดกันระหว่างสัตว์บ้านกับสัตว์ป่า หรือสัตว์เมืองกับสัตว์ป่า ที่ว่าผลประโยชน์ขัดกัน ก็อย่างที่ว่าเมื่อก็ เช่นเราจะพัฒนาบ้านเมือง เราก็ต้องทำเขื่อนทำถนนหนทาง ผลประโยชน์ของเราก็ขัดกับผลประโยชน์ของสัตว์ป่า เรื่องนี้เราจะแก้ปัญหาได้อย่างไรก็เป็นข้อที่เสนอเพื่อพิจารณากัน เช่นการหาที่อยู่ทดแทนให้แก่สัตว์ป่า และเดี่ยวอาจได้มาพูดกัน

ถ้าพัฒนาคนให้ดี เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าคือหูตาของชาวบ้าน
ถ้าคนไม่พัฒนา เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าต้องหันหน้าสู่ชาวบ้าน

อีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญคือ ความเสื่อมทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการทำลายคติความเชื่อโบราณ สมัยก่อนเรามีวิธีรักษาสัตว์ป่าพร้อมทั้งป่าด้วยอีกอย่างหนึ่ง คือการเชื่อผีสงเทวดา เทพารักษ์ หรือรุกขเทวดา (เทวดาประจำต้นไม้) โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ ๆ จะเรียกว่าต้นไม้เจ้าป่า ซึ่งมีในภาษาบาลี คิดว่าคตินี้คนไทยเอามาจากภาษาบาลี คือไม่ใช่เป็นความเชื่อของพุทธศาสนา แต่เป็นความเชื่อที่มีมาในอินเดียแต่เดิม และท่านนำมาเล่าไว้

ชาดกบางเรื่องเล่าถึงคติความเชื่อของคนโบราณก่อนพุทธกาล

ว่ามีต้นไม้ใหญ่ ๆ เรียกว่า วนปปติ = วนบดี ได้แก่ ต้นไม้เจ้าป่า ซึ่งจะมีรุกขเทวดาที่ศักดิ์สิทธิ์มาก สิงหรืออาศัยอยู่ คนไทยเราก็เชื่อถือสืบมา ถ้าจะไปตัดต้นไม้ใหญ่แม้เพียงต้นเดียว ก็ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก คนจำนวนมากไม่กล้าตัด ถ้าจะตัดก็ต้องมีพิธีบวงสรวงเป็นการใหญ่ อย่างตอนที่ตัดถนนผ่านดงพญาเย็น ก็มีเรื่องเล่ากันสืบมาว่าคนไปทำลายไม้เจ้าป่าแล้วเกิดอาเพศอาถรรพ์ มีอันเป็นไป คนโบราณเชื่อในเรื่องเทวดาผีสงต่าง ๆ อย่างนี้จึงทำให้ชาวบ้านกลัวไม่กล้าไปตัดไม้ทำลายป่าเพราะกลัวรุกขเทวดาจะมาลงโทษ

ต่อมาความเชื่อเก่า ๆ เหล่านี้ได้ถูกทำลาย คนรุ่นหลัง ๆ เลิกเชื่อถือเพราะเห็นว่ามันไม่จริง ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ที่นี้เราก็จะหันมารักษาป่ากันด้วยเหตุผลแบบคนที่มีการศึกษา ซึ่งถือว่า ต้นไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่า และเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญ ควรจะช่วยกันบำรุงรักษา ถ้าคนเราอยู่ในเหตุผลต้นไม้ก็อยู่ได้ แต่มันไม่เป็นอย่างนั้น

ปรากฏว่าทั้ง ๆ ที่รู้เหตุผลว่าถ้าทำลายต้นไม้ หรือทำลายสัตว์ป่าไป จะเกิดภัยอันตราย จะสูญเสียทรัพยากรของธรรมชาติ ธรรมชาติแวดล้อมจะเสื่อมโทรม แต่ทั้ง ๆ ที่รู้อย่างนี้เราก็เห็นแก่ผลประโยชน์มากกว่า ความโลภชนะ โลภะชนะปัญญา โลภะชนะเหตุผล ก็เลยเอาปัญญาไปปรับใช้โลภะ เอาความรู้ที่มีอยู่มารับใช้ความโลภเลยมีความสามารถในการทำลายป่าและทำลายสัตว์ป่าได้มากกว่าชาวบ้าน กลายเป็นว่าก่อปัญหาหนักขึ้น ความเชื่อเก่าที่ช่วยรักษาป่าก็หมดไป เหตุผลใหม่ที่จะช่วยรักษาป่าก็ไม่เป็นผล ที่ว่าวิธีรักษาป่าแบบเก่าหมดไป ก็คือความเชื่อและกลัวต่อผีสงเทวดาหมดไป แต่

สิ่งใหม่คือเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ เราก็ไม่ยอมปฏิบัติ เราก็เลยเสียทั้ง ๒ อย่าง อันนี้ก็คือปัญหาการพัฒนา

ในที่สุด ปัญหาอยู่ที่การพัฒนาคน ทั้งนั้น เราต้องยอมรับว่า เราพัฒนาคนไม่ทัน ถ้าคนไม่พัฒนาแล้วก็กลายเป็นว่า ให้คนยังโง่ เชื่องมลาย อย่างคนโบราณดีกว่า คนโบราณที่เชื่อผีสาธเทวดา กลัวรุกขเทวดาว่าถ้าไปตัดต้นไม้ เทวดาจะมาหักคอ ยังช่วยรักษาป่าไว้ได้ แต่คนสมัยปัจจุบันนี้จะอาศัยเหตุผลรักษาป่า ก็ใช้เหตุผลไปไม่รอด ความโลภเก่งกว่าปัญญา ฉะนั้นจึงต้องให้เลือกดู เมืองไทยของเรานี้ อาจเป็นเพราะพัฒนาไม่พอดี สิ่งเก่าที่ควรจะรักษาเอาไว้ก็ไปทำลายเสีย การพัฒนาคนในแบบใหม่ที่จะให้มีปัญญารู้จักใช้เหตุผลมาบังคับควบคุมพฤติกรรมของคนก็ทำไม่ได้ เลยกลายเป็นเสียทั้ง ๒ ด้าน กลายเป็นปัญหาที่น่าพิจารณา เช่นว่าถ้าชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่ เราควรจะสนับสนุนหรือไม่แค่ไหน แต่เวลานี้คงจะแก้ปัญหานี้ได้ยากแล้ว เพราะความเชื่อเรื่องรุกขเทวดาแทบจะไม่เหลือ ชาวบ้านเองก็ช่วยและร่วมมือทำลายป่าด้วย

ตอนนี้การรักษาป่าและสัตว์ป่า ก็เลยมานั่นกันมากในแง่ของการควบคุมเช่นควบคุมการล่าสัตว์ควบคุมการลักลอบล่าสัตว์ป่า วิธีการควบคุมนี้เป็นวิธีการที่ค่อนข้างไปทางบังคับ การที่จะได้ผลจริงนั้นมันอยู่ที่จิตใจเขาด้วย วิธีการแบบบังคับควบคุมก็เหมือนกับต้องมี การต่อสู้กันตลอดเวลา ฝ่ายหนึ่งควบคุมคอยรักษา อีกฝ่ายหนึ่งก็จ้องทำลาย ถ้าใช้วิธีสู้กันแบบนี้ เห็นจะสำเร็จยาก เพราะฝ่ายที่จ้องจะทำลายมีมากกว่า คงจะชนะ ฝ่ายรักษาคงจะแพ้

เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรจะเน้นกันแต่ในด้านควบคุมว่าจะควบคุม

คุมได้อย่างไร การควบคุมนี้แก้ปัญหาไม่สำเร็จ ต้องแก้ที่สาเหตุ อย่างที่ว่าเมื่อก็ เริ่มต้นตั้งแต่ปัญหาใหญ่ คือความยากจน แร้นแค้นขาดแคลน

คนที่ยากจนขาดแคลนนั่นก็คือ คนที่สู้กันด้วยกันไม่ได้ คนที่เป็นสัตว์เมืองด้วยกันนี้แหละยังมีการแก่งแย่งกัน มีการแบ่งแยกกันเป็นคนเมืองกับคนป่า คนเจริญกับคนล้าหลัง คนเจริญแล้วก็เอาเปรียบคนที่ล้าหลัง คนเมืองก็เอาเปรียบคนบ้านนอก เมื่อคนป่าหรือคนบ้านนอกขาดแคลนไม่มีทางสู้ เขาสู้กันด้วยกันไม่ได้ ก็ไปรังแกสัตว์ และรังแกป่า หมายความว่า สัตว์เมืองที่สู้สัตว์เมืองด้วยกันไม่ได้ก็ไปรังแกสัตว์ป่า

เมื่อความยากจนขาดแคลนเป็นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้คนต้องไปรุกรานทำลายป่า รังแกสัตว์ป่า เราก็ต้องหาทางให้เขามีทางทำกินอย่างอื่น หรือมิฉะนั้นก็ให้เขาช่วยรักษาป่า ด้วยวิธีแก้ อย่างหนึ่ง คือ เมื่อเขาจะอยู่กับป่า ก็คือเขาจะต้องพึ่งพาอาศัยป่า เราก็ถือว่าเขาจะช่วยรักษาป่า และให้เขาได้รับผลประโยชน์จากป่า เป็นการตอบแทนด้วย ซึ่งจะเป็นการสอดคล้องกับเหตุผลตามธรรมชาติที่ว่า แต่ก่อนนี้คนอยู่กับป่า ชีวิตก็ขึ้นกับป่า เขาจะอยู่ดีมีความสุข จะมีความสุขอดสมบูรณ์หรือไม่ ก็ต้องอาศัยป่า เมื่อเขาอาศัยป่า ก็ต้องรักษาป่าด้วย

อย่างไรก็ตาม ก็ต้องไม่ลืมว่า ถ้าคนโง่เขลา ไม่พัฒนา บางทีเขาก็ทำลายประโยชน์หรือที่พึ่งอาศัยของเขาเสียเอง เพราะฉะนั้นจึงจะต้องพัฒนาคนไปด้วย

เวลานี้เราจะรักษาป่า แต่เรามองคนเหมือนว่าเป็นศัตรูกับป่า

เราก็เลยกันคนไม่ให้เข้าไปใช้ป่า ที่นี้เมื่อคนเขาอาศัยป่า เขาไม่ได้ประโยชน์จากป่า เขาก็ไม่เห็นเหตุผลที่จะรักษาป่า และเมื่อเขายากจน ไม่มีทางหากินอย่างอื่น เขาก็จะต้องหาทางเข้าไปลักลอบเอาของในป่ามากินมาบริโภค ก็เกิดการทำลายป่าทั้ง ๒ ประการ คือ ทั้งไม่ร่วมมือรักษา และหาทางลักลอบทำลาย ฉะนั้น ในเรื่องปัญหาความยากจนขั้นขั้นนี้จะต้องพยายามให้มาก ว่าจะแก้ไขกันอย่างไรไม่ให้คนจำนวนหนึ่งที่สู้คนด้วยกันไม่ได้ ต้องไปทำลายสัตว์ป่า แล้วก็ทำลายป่าให้หมดไป

อีกด้านหนึ่ง พอเราอนุรักษ์ป่า เพื่อประโยชน์ของสัตว์ป่า ให้สัตว์ป่าอยู่ได้ แต่การอนุรักษ์นั้นไปขัดกับการพัฒนาของสัตว์เมืองไปทำลายผลประโยชน์ของสัตว์เมืองเข้า เมื่อผลประโยชน์ถูกขัดขวาง คนก็ต้องหาทางหลบเลี่ยงหรือลักลอบทำ กลายเป็นวิธีการแบบต่อสู้อย่างยากจะประสบความสำเร็จ

รวมความว่า ปัญหาที่ค้างอยู่จนกระทั่งเวลานี้ก็คือ การที่จะต้องคิดกันให้ชัดในเรื่องของการพัฒนาประเทศ อย่างที่เรียกกันว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน ทำอย่างไรจะให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน ถ้าพัฒนาแบบแก่งแย่งผลประโยชน์กัน หรือทำให้ผลประโยชน์ขัดกันแบบนี้คงไปไม่รอด

การพัฒนาแบบยั่งยืนนั้น คือการพัฒนาที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะต้องทำให้ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ต้องประสานผลประโยชน์ และต้องประสานความร่วมมือ แล้วก็อยู่ด้วยกันไปอย่างมีความสุขร่วมกัน ถ้าฝ่ายหนึ่งได้ฝ่ายหนึ่งเสีย อย่างที่เป็นอยู่เวลานี้ มันก็ต้องชิงไหวชิงพริบกันตลอดไป การแก้ไขปัญหาก็จะไม่สำเร็จแน่ การ

พัฒนาที่ไม่ยั่งยืน

เราได้พยายามที่จะให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน เรียกว่า sustainable development แต่เวลานี้ศัพท์นี้ชักจะด้อยความนิยมลงไป ต่างกับเมื่อสัก ๒ ปีก่อน ศัพท์นี้ขึ้นมาก ไปไหนก็ได้ยิน แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้ยิน กลับมีศัพท์อื่นขึ้นมาแทน เช่น ศัพท์ว่า โลกาภิวัตน์ และรีเอ็นจิเนียริง ทั้งๆ ที่การพัฒนาแบบยั่งยืนนั้น ก็ยังไม่สำเร็จ แต่ตอนนี้คนแทบไม่เอาใจใส่แล้ว ความเป็นไปอย่างนี้แสดงว่าคนไทยเรารุดหน้าและเอาใจใส่เรื่องอะไรต่างๆ เพียงชั่วครู่ วูบมาวาบไปเท่านั้นเอง

เรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืนนี้ต้องคิดกันให้ชัด ดังในกรณีการพัฒนาเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ไปขัดกับผลประโยชน์ของสัตว์ป่า เป็นต้น เราทำอย่างไรจะประสานประโยชน์ให้กลมกลืนกันได้ แล้วที่นี้เรื่องนี้ก็จะโยงต่อไปอีก ยังมีปัญหาการรักษาป่าที่เราต้องตรากฎหมาย ตั้งเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่างๆ ขึ้นมาทำงาน เช่นมีเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า แต่ถ้ามองดูสภาพการณ์แล้วมันมีลักษณะของการที่เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าต้องสู้กับประชาชนหรือสู้กับชาวบ้าน

ขณะนี้เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า ๑ คน รับผิดชอบเนื้อที่ป่าประมาณ ๕๘ ตารางกิโลเมตร ทางบ้านเมืองจึงมองว่าเนื้อที่มากเกินไป เจ้าหน้าที่รักษาไม่ไหว จะต้องเพิ่มเจ้าหน้าที่เพิ่มขึ้น แต่จะให้เฉลี่ยเท่าไรดี เวลานี้ ๑ คนต่อพื้นที่ ๕๘ ตารางกิโลเมตร เราใช้วิธีเพิ่มเจ้าหน้าที่ จะสำเร็จผลหรือเปล่า หัวใจของการแก้ปัญหาอยู่ที่ไหน คิดว่าเพิ่มเจ้าหน้าที่เท่าไร ก็คงไม่พอ ถ้าคนของเรายังเป็นอย่างนี้ หรือยังมีสภาพอย่างนี้ คือยังมีนิสัยจิตใจตลอดจนลักษณะการหาผล

ประโยชน์อย่างที่ว่ามา ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจที่ว่ายากจนข้นแค้น ถ้าเป็นอย่างนี้ความสัมพันธ์ก็จะออกมาในรูปที่ว่าเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าสู้กับชาวบ้าน ถ้าจะให้เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าสู้กับชาวบ้าน จะไปสู้ได้อย่างไรไหว

แท้จริงนั้น ความสำเร็จอยู่ที่ว่าชาวบ้านต้องการรักษาป่า แล้วเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่ามาเป็นตัวแทนชาวบ้านในการดูแลป่า ถ้าอย่างนี้จึงจะสำเร็จ ฉะนั้นที่แท้แล้วจะต้องทำให้การรักษาป่านี้เป็นหัวใจจิตหัวใจของชาวบ้านหรือของประชาชน แต่มีคนส่วนน้อยที่ทำลายป่า เราก็เลยต้องมีเจ้าหน้าที่ไว้ดูแลบ้าง นอกจากนั้นเหตุอาจมาจากเรื่องอื่นมากกว่าคน จึงทำให้เราต้องมีเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า เช่น ไฟป่าอาจไหม้ เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าจะทำหน้าที่พวกนี้ เท่ากับว่าเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าเป็นผู้ดูแลป่าแทนหูแทนตาประชาชน โดยที่ฐานอยู่ที่ประชาชนชาวบ้านมีความรักป่า แต่เวลานี้ไม่ใช่อย่างนั้น แต่มันกลายเป็นว่าเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่านี้มาสู้กับประชาชน แล้วมันจะไปรอดได้อย่างไร ฉะนั้นอันนี้ต้องแก้ไขใหม่ และเป็นหัวใจอย่างหนึ่งของการที่จะแก้ปัญหาได้

เป็นอันว่าจะต้องแก้ปัญหากันเริ่มตั้งแต่ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าให้ถูกต้อง ให้เป็นว่าเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าคือ ผู้ดูแลรักษาป่าแทนหูแทนตาประชาชน ไม่ใช่เป็นเจ้าหน้าที่ที่มาสู้กับประชาชนหรือสู้กับชาวบ้าน เวลานี้เจ้าหน้าที่อยู่ในลักษณะที่สู้กับชาวบ้าน อันนี้เป็นเรื่องสำคัญมากที่จะแก้ปัญหา

ไปๆ มาๆ การที่จะรักษาทั้งป่า และสัตว์ป่าไว้ให้ได้นั้น ประมวลปัญหาแล้วอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ตัวคนนั่นเอง คืออยู่ที่กิเลสของ

คน เช่น ความโลภ และการขาดความเมตตากรุณา เมื่อกี้จึงบอกว่า ในที่สุดปัญหาอยู่ที่การพัฒนาคน ว่าทำอะไรเราจะพัฒนาคนได้สำเร็จ

เป็นอันว่า ตอนนี้ก็พูดวนไปเวียนมาในเรื่องการแก้ปัญหา การทำลายป่าและสัตว์ป่า โดยเน้นสิ่งที่จะต้องทำ ๒ อย่างคือ

๑. การพยายามประสานประโยชน์ของทุกฝ่าย รวมทั้งการแก้ปัญหาความยากจนด้วยวิธีประสานผลประโยชน์นี้ และการสร้างระบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างความอยู่รอดของคนกับความอยู่รอดของป่าและสัตว์ป่าให้เด่นชัดขึ้นมา
๒. การพัฒนาคนให้ลดความโลภความเห็นแก่ตัว และความโหดเหี้ยม โดยปลูกฝังเมตตากรุณากันแต่เด็กๆ รวมทั้งให้มีปัญญามองเห็นคุณค่าของป่า และรักป่าด้วยใจที่มีปัญญาหนุนนำ

เมื่อคนฝึกตนให้มีเมตตา สัตว์ป่าก็ปลอดภัย ใจคนก็เป็นสุข

ถ้าเราพัฒนาคนไม่สำเร็จ แม้ว่าคนนั้นจะเป็นสัตว์เมืองก็จริง ตัวอยู่ในเมืองแต่หัวใจเป็นสัตว์ป่า และจะเป็นสัตว์ป่าที่ร้ายกว่าสัตว์ป่าชนิดไหนๆ ทั้งหมด ดังจะเห็นได้ง่ายๆว่า กวางไม่หมดป่าเพราะเสือกัด แต่กวางอาจจะหมดป่าเพราะคนล่า

คนนี่แหละที่ได้ทำให้ทั้งสัตว์ป่าและต้นไม้สูญพันธุ์ไปแล้วมากมาย สัตว์ป่าฆ่ากันได้ก็ทีละตัว และโดยมากก็เพราะจะต้องกินอาหาร แต่คนอาจฆ่าสัตว์ป่าได้ที่ละมากมาย ทั้งฆ่ากิน ฆ่าเอาไป

ขายหาผลประโยชน์ และแม้แต่ฆ่าเล่นสนุกมือหรือฆ่าอวดกัน สัตว์ป่าอย่างอื่นทำลายโลกไม่ได้ แต่มนุษย์ที่เป็นสัตว์ป่าก็ได้สัตว์เมืองก็ได้ นี่ อาจจะทำให้โลกนี้ให้พินาศได้

ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างไร ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่ไหน ทางพุทธศาสนาบอกว่า ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่ เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ สัตว์ทั้งหลายอื่นนั้นสู้มนุษย์ไม่ได้ เพราะฝึกไม่ได้ โดยเฉพาะมันฝึกตัวเองไม่ได้ มันเกิดมาอย่างไรมีสัญชาตญาณอย่างไร มันก็อยู่ไปตามสัญชาตญาณนั้น จนตายก็อยู่อย่างนั้น แต่มนุษย์นี้ไม่อย่างนั้น มนุษย์พัฒนาได้ฝึกได้ ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่การฝึก จนกระทั่งคนไทยเราเรียกมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ

เราพูดถูกหลักแต่ขาดเงื่อนไขไป ต้องพูดให้เต็ม ท่านบอกว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้วไม่ประเสริฐ ดัดเหลือแค่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ อยู่เฉยๆ จะไปประเสริฐได้อย่างไร ที่จริงนั้นมนุษย์แย่มากที่ มนุษย์ที่ร้ายกว่าสัตว์อื่นก็มีเยอะแยะ ฉะนั้นเราจะต้องมาทบทวนและตรวจสอบกันใหม่ เวลานี้คติความเชื่อต่างๆ มันกร่อนไป คำที่บอกว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐนั้น เป็นคำพูดที่ไม่เต็มไม่สมบูรณ์ มันตกไป พร่องไป ต้องพูดว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก อันนี้แหละที่สำคัญคือคำว่า “ด้วยการฝึก” คำนี้แหละจะทำให้เราเห็นความประเสริฐของมนุษย์ เพราะว่ามนุษย์นั้นเมื่อฝึกขึ้นมาจึงมีความรู้ มีความดีงาม มีสติปัญญา มีความสามารถ ทำอะไรได้อย่างที่ไม่มีสัตว์อื่นชนิดไหนทำได้เลย

ตอนแรกเมื่ออยู่ด้วยสัญชาตญาณมนุษย์สู้สัตว์ชนิดอื่นไม่ได้เลย มนุษย์นั้นโดยสัญชาตญาณ เป็นสัตว์ที่อ่อนแอที่สุด สู้สัตว์อะไรไม่

ได้สักอย่าง จะอยู่ด้วยสัญชาตญาณก็อยู่ไม่รอด ต้องมีการเรียนรู้ ต้องมีพ่อแม่หรือมีผู้ใหญ่ถ่ายทอดให้ความรู้ ฝึกฝน อบรม มีการสืบทอดทางวัฒนธรรม มนุษย์มีการศึกษาเล่าเรียนถ่ายทอดวิชา เราฝึกฝนตนเอง ให้มีสติปัญญาสามารถ จนกระทั่งไม่มีสัตว์ชนิดใดสู้ได้ ทั้งในแง่ของความดีงาม ความสามารถ สติปัญญา และความรู้ ท่านบอกว่ามนุษย์นี้ฝึกให้ดีจนกระทั่งเป็นพุทธะก็ได้ นี่แหละ ที่เรานับถือ พระพุทธเจ้าก็เพราะว่า เป็นสัญลักษณ์ของการฝึกตนของมนุษย์ เป็นอันว่ามนุษย์นี้พัฒนาได้จนกระทั่งสุดยอดเป็นพุทธะ เราจึงถือว่าการฝึกมนุษย์นี้เป็นหน้าที่สำคัญ เป็นกิจการใหญ่ เป็นวัฒนธรรม เป็นอารยธรรม การที่มนุษย์จะมีวัฒนธรรม และอารยธรรมก็อยู่ที่ การฝึกฝนหรือการศึกษา นี่ ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องฝึกฝน

ทีนี้ถ้าไม่ฝึกมนุษย์จะเป็นอย่างไร ถ้าไม่ฝึกมนุษย์ก็เป็นสัตว์ที่เลวร้ายที่สุด และความเลวร้ายของมนุษย์ก็จะทำให้สัตว์เมืองนี้ร้ายกว่าสัตว์ป่า จนกระทั่งอาจจะทำให้สัตว์ป่าหมดไป และสัตว์เมืองเองก็จะหมดไปด้วย แต่มนุษย์นี้เป็นสัตว์ที่ฝึกตนเองได้ อีกอย่างหนึ่ง ที่ควรจะแทรกเข้ามา คือว่า เมื่อมนุษย์ฝึกตัวเองได้ดีแล้ว นอกจากฝึกตัวเองแล้ว มนุษย์ยังไปฝึกให้สัตว์อื่นได้ด้วย อย่างช้างนี่มันฝึกตัวเองไม่เป็น แต่คนฝึกมัน เอามาลากซุงก็ได้ เล่นละครสัตว์ก็ได้ ลิงก็ฝึกตัวเองไม่เป็น คนต้องเอามันมาฝึก ให้เล่นละครลิงก็ได้ เอามาขึ้นต้นไม้พรวางก็ได้ สัตว์อะไรต่างๆ หลายชนิดต้องอาศัยมนุษย์ฝึกให้ มนุษย์เป็นผู้ฝึกตัวเองได้ จึงเป็นสัตว์ประเภทเดียวที่วาประเสริฐ

ทีนี้สัตว์ป่าทั้งหลายนี้มันร้ายก็จริง แต่มันก็ฆ่ากันได้ทีละตัวๆ เท่านั้น และฆ่าแล้วก็แล้วกันไป แต่คนนี่ฆ่ากันทีละมากๆ บางทีคน

เดียว ฆ่าคนได้เป็นแสนเป็นล้าน ถ้าลูกระเบิดมาตกตุมเดียวเท่านั้น เช่น ระเบิดไฮโดรเจน หรือนิวเคลียร์บอมบ์ ระเบิดขึ้นมาก็อาจทำลายโลกได้ ยิ่งกว่านั้นยังมีการฆ่าอาฆาตกันอีก ฆ่ากันครั้งนี้ไม่พอยังฆ่ากันไปจนถึงชั้นลูกหลาน อย่างเผ่านี้กับเผ่าโน้น หรืออย่างบางชาติ บางสังคม อาฆาตกันมา ฆ่ากันไม่รู้จักเลิก เดียวนี้ก็ยังมียูอยู่ ซึ่งเป็นสภาพที่ไม่มีในหมู่สัตว์ทั้งหลายอื่น สัตว์ทั้งหลายอื่นเหล่านั้นไม่มีการฆ่าอาฆาตจองเวรกันขนาดนี้

จากที่พูดมานี้เป็นที่น่าสงสัยว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐหรือไม่ประเสริฐกันแน่ ขอให้พิจารณาให้ดี ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่ไหน พระพุทธศาสนาได้ย้ำเตือนว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้วอาจจะเลวทรามมาก แต่ถ้าฝึกแล้วจะประเสริฐสูงสุด

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น *ก็ฝึกคนโดยเริ่มให้มีศีล* โดยเฉพาะศีล ๕ ในศีล ๕ นั้น ข้อแรกคืออะไร คือการเว้นจากปาณาติบาต คือเว้นจากการฆ่ากันทำร้ายร่างกายชีวิตกัน ในทางพระพุทธศาสนา ท่านยอมรับความจริงว่าคนเราจะให้เว้นทีเดียวหมดไม่ได้ ทำได้แค่นี้ก็ดีแล้ว

ในศีลข้อ ๑ นั้น เว้นฆ่ามนุษย์ก่อน พอเว้นฆ่ามนุษย์ได้แล้วต่อไปก็เว้นฆ่าสัตว์ที่มีคุณความดี สัตว์อะไรที่มีคุณความดีเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ เราก็อย่าไปฆ่ามัน ท่านบอกว่าการฆ่าสัตว์ที่มีคุณมากมีประโยชน์มาก เป็นบาปมาก ถ้าฆ่าสัตว์ที่มีโทษมากมีคุณประโยชน์น้อย ก็บาปน้อย อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น ชาวพุทธเรามีหลักในการปฏิบัติต่อสัตว์ทั้งหลาย อย่างข้างนี้เรามีความใกล้เคียงกับมัน ได้อาศัยมันทำประโยชน์มากมาย เราก็ไม่ควรไปรังแกมัน หรืออย่างกระรอกเวลานี้เราไม่จำเป็นต้องเอาเป็นอาหารแล้ว เราก็ควรแสดงเมตตากรุณาได้เต็มที่ และมันก็จะ เป็นเครื่องประดับในธรรมชาติที่สวยงามด้วย นี่ก็เป็นเรื่องของการปฏิบัติอย่างน้อยในขั้นต้น คือถือศีล ๕ ข้อที่หนึ่งว่าเราจะไม่รังแกสัตว์ เราไม่ไปทำร้ายมัน ได้แค่ศีล ๕ ข้อที่ ๑ นี้ ก็ช่วยรักษาสัตว์ป่าได้มากมาย

แต่นอกจากศีล ๕ แล้ว เรายังต้องพัฒนาคนต่อไปอีก การพัฒนาคนในทางพุทธศาสนาในแง่ที่เกี่ยวกับสัตว์ป่านี้นี้มีหลายชั้น เริ่มด้วยการมีความรู้สึกที่ดีงามต่อสัตว์และป่า ความรู้สึกที่ดีงามส่วนหนึ่งก็คือการมองธรรมชาติในด้านดีงามและงดงาม ในพระพุทธศาสนามีวรรณคดีต่างๆ ที่ให้คนมองธรรมชาติแวดล้อม ในแง่ความสวยงาม อย่างในมหาเวสสันดรชาดก เช่น กัณท์จุลพนและมหาพน ซึ่งแต่ก่อนนี้เอามาเทศน์มหาชาติกันทุกปี พอเทศน์มหาชาติก็มีการพรรณนาความงามของป่า และสัตว์ที่อยู่ในป่า ในด้านรูปบ้างเสียงบ้าง ทำให้เกิดความซาบซึ้งใจในความงามของธรรมชาติ ทำให้เรารักสัตว์และมีความสุข เวลาเราเห็นธรรมชาติแวดล้อมสวยงามเราก็มีความสุข เราได้ความสุขจากธรรมชาติแวดล้อม รวมทั้งจากสัตว์เช่นกันที่มีสีสันวรรณะต่างๆ ร้องส่งเสียงต่างๆ ในป่าในเขา เมื่อเห็นนกบินได้ยินเสียงนกร้องเราก็มีความสุข พอเรามีความสุขเราก็รักมัน ทำให้เราช่วยกันรักษาป่าและสัตว์ป่าไว้ได้

วรรณคดีพุทธศาสนาเช่นเรื่อง *มหาชาติเวสสันดรชาดก* ได้ปลุกฝังจิตใจให้คนไทยมีความรักในป่าดงพงไพรและสัตว์ป่าน้อยใหญ่ แต่เวลานี้เรื่องของวรรณคดีเหล่านี้กำลังเลือนลางจางไป เราจะ

ทำอะไรทดแทนขึ้นมาได้ในเรื่องความรู้สึกต่อสัตว์ป่าในแง่ของความเมตตากรุณา การชื่นชมในความงาม ความรักสัตว์ การอยู่อย่างเป็นมิตร การช่วยเหลือ และอยู่อย่างไม่รังเกียจ

คนไทยเรามีวรรณคดีในพุทธศาสนาเกี่ยวกับเมตตากรุณาต่อสัตว์นี้มากมาย อย่างชาดกเรื่องหนึ่งในทศชาติ มหาชาติก็อยู่ในทศชาตินั้นเอง แต่มหาชาติ หมายถึงเฉพาะเวสสันดรชาดกในชุดทศชาติ คือ ๑๐ ชาติ และในทศชาตินั้นมีชาดกเรื่องหนึ่งที่เป็นชาดกแสดงถึงความเมตตากรุณาต่อสัตว์ป่าโดยตรง คือ ชาดกเรื่องอะไร ขอถามเป็นความรู้รอบตัวใครทายได้บ้าง ชาดกนั้นคือ *สุวรรณสามชาดก* โยมเก่าๆ หลายท่านคงเคยได้ยิน

สุวรรณสามชาดกเป็นเรื่องที่แสดงเมตตาบารมี *พระโพธิสัตว์* เกิดอยู่ในป่า และอยู่กับสัตว์ป่าอย่างเป็นมิตร ไปไหนก็ไปด้วยกัน สัตว์ป่าเช่นกวางเห็นสุวรรณสามแล้ว ไม่มีความหวาดกลัวเลย มีแต่เข้ามาหา มาแวดล้อม เวลาสุวรรณสามไปเอน้ำก็มีพวกกวางมาเดินไปด้วย เอาหมอน้ำวางบนหลังกวาง แล้วก็พากันไปที่สระน้ำ ดักน้ำมาแล้วกวางก็ช่วยแบกหมอน้ำมาที่อาศรม อะไรอย่างนี้ นี่เป็นชีวิตที่อยู่อย่างเป็นกันเอง เป็นมิตร มีน้ำใจไมตรี

ความเมตตากรุณาอย่างนี้ ปลุกฝังได้ *เด็กของเราเกิดมาแล้วก็ควรอยู่กับสัตว์อย่างเป็นมิตรกัน* เช่นกระรอก ถ้าเราดีกับมันก็มีความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย ต่อไปเราก็ไม่ยากรังแกมัน เราจะรักมันเหมือนกับเพื่อน นี่ก็เป็นคติอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของเราในแง่การปลุกฝังเมตตากรุณา แต่เวลานี้เรากำลังขาดไป การศึกษาต้องมาช่วยเอาชาดกพวกนี้กลับเข้ามาสู่วิถีชีวิตของคนไทย หรือเอาเข้ามาช่วยการศึกษาของเรา เป็นการช่วยกันสร้างสรรค์

สัตว์เมืองอยู่ร่วมโลกกับสัตว์ป่า จะต้องมีปัญญา ถ้ารู้จักมองหาคติธรรม และพัฒนามิตรธรรม

นอกจากนั้น ชาดกเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัตว์เป็นส่วนมาก ชาดกนี้มีตั้ง ๕๕๐ เรื่อง นับถ้วนๆ จริงๆ แล้วมี ๕๔๗ เรื่อง ชาดกทั้งหมดนี้มีสัตว์เป็นพระเอกเสียเกินครึ่ง สัตว์เป็นพระเอก เพราะฉะนั้นสัตว์ต้องมีความดี เรื่องในชาดกเล่าถึง*ความดี*ของสัตว์ต่างๆ พอเด็กได้คุ้นเคยกับการทำความดีของสัตว์ ก็รักสัตว์ ชื่นชมต่อสัตว์ ได้ทั้งคติในการทำ*ความดี*และ*ความรู้สึก*ที่ดีงามต่อสัตว์ไปด้วยพร้อมๆ กัน แต่เวลานี้เราไม่ได้สนับสนุน ทำอย่างไรเราจะให้เด็กคุ้นกับเรื่องของสัตว์เหล่านี้

ในชาดกหลายเรื่องมีสัตว์เป็นวีรชน ที่จริงต้องเป็นวีรสัตว์ ซึ่งจำนวนมากมาเป็นพระโพธิสัตว์ ในหลายเรื่อง พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกวาง พระโพธิสัตว์เกิดเป็นราชสีห์ พระโพธิสัตว์เกิดเป็นลิงหรือวานร สัตว์ต่างๆ ที่เป็นตัวละครสำคัญๆ มีความเสียสละ มีคุณธรรมความดี เป็นตัวอย่าง ซึ่งถ้าเด็กได้อ่านได้ฟัง ก็จะทำให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีงาม

จะขอเล่าชาดกเรื่องหนึ่ง ที่ว่าฝรั่งนิยมการล่าสัตว์นั้น ไม่ใช่เฉพาะฝรั่ง ทางตะวันออกก็นิยม มีมาแต่โบราณแล้ว ในอินเดียก็นิยมล่าสัตว์ สมัยก่อนพุทธกาลก็มีคนที่มีอำนาจ อยู่ท่ามกลางแควล้อมของบริวารและทรัพย์สมบัติ ชอบออกไปล่าสัตว์เป็นเรื่องสนุกกันเป็นประจำ โดยเฉพาะพระราชาก็ชอบล่าสัตว์ อย่างในชาดกที่กำลังพูดถึงนี้ว่าพระราชองค์หนึ่งชอบล่ากวาง ถ้าเสียคงจะ

ยากกว่า ลำกวางง่ายดีได้แล้วก็ทำอาหารอร่อยไปเลย พอถึงวันหยุดก็ทรงสำราญพระราชหฤทัย เสด็จออกไปล่ากวางเป็นประจำ ทำให้กวางทั้งหลายที่อยู่ในป่านั้นมีความเดือดร้อนมาก

ต่อมากวางฝูงนั้นก็เลยมาทำความตกลงกันว่า ต่อไปนี้เรามาจัดเวรกัน พอถึงวาระเป็นลำดับของกวางตัวไหนก็เสนอ กวางตัวนั้นไปให้พระราชฯ จะได้ไม่ต้องให้พระองค์ลำบาก ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย แล้วกวางเองก็จะได้อยู่กันเป็นสุขด้วย เพราะว่าเมื่อพระราชฯ เสด็จออกล่า นั้น กวางทั้งหลายอยู่ไม่เป็นสุขเลย ต้องวิ่งหนีหวาดเสียว สะดุ้งตกอกตกใจและบาดเจ็บกันอยู่เรื่อยไป เมื่อจัดเวรแล้วกวางทั้งหลายก็อยู่เป็นสุขตัวเดียวก็รับเคราะห์ไป ตกलगกวางก็เลยจัดเวรกันส่งเข้าโรงครัวของพระราชฯ ประจำวัน พระราชฯ ก็เสวยเนื้อกวางนั้น

ธรรมดาสัตว์ทั้งหลายมีจำฝูงเป็นหัวหน้า ปรากฏว่ากวางในป่านั้นมี ๒ หัวหน้า เป็น ๒ ฝูงใหญ่ ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายผู้ร้าย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายพระเอก วันหนึ่งลำดับเวรมาถึงกวางแม่ลูกอ่อนตัวหนึ่ง จะต้องเสนอตัวไปให้พระราชฯ ล่าแล้วก็ไปเป็นอาหารในโรงครัวของพระองค์ ที่นี้ฝ่ายเนื้อโพธิสัตว์ซึ่งเป็นหัวหน้าฝูงหนึ่งก็เสียสละตัวเองไปเสนอตัวแทน ขอให้เอาตัวเองไปมาก่อนเพื่อจะได้เว้นชีวิตของแม่กวางไว้ เพราะว่ากวางนั้นยังลูกอ่อน จะได้มีเวลาเลี้ยงลูกให้โตก่อนนี้แสดงถึงคุณธรรมของกวาง ซึ่งเป็นคติแก่นุชย์ด้วย ถือเป็นตัวอย่างในการเสียสละ กวางตัวนี้มีชื่อว่า นิโครธะ แปลว่า ต้นไทร หมายความว่า กวางตัวนี้ชื่อไทร

เมื่อกวางตัวนี้สละตัวเองเข้าลำดับ ก็เลยได้ไปเจอกับพระราชฯ แล้วก็มิบทสนทนากัน สนทนากันไปสนทนากันมา เลยกกลายเป็น

ว่ากวางตัวนี้สั่งสอนธรรมแก่พระราชฯ ในเรื่องการไม่เบียดเบียนกัน การมีเมตตากรุณา จนพระราชฯ พระทัยอ่อน แล้วก็ทรงสำนึกในคุณธรรมทั้งความเมตตากรุณาและความเสียสละก็เลยกลับพระทัยให้อภัยแก่ฝูงกวางทั้งหมด ป่านั้นก็เลยเป็นที่ให้อภัยแก่กวาง งดล่างดกินเนื้อกวางทั้งหมด

ชาดกเรื่องนี้เขาบอกว่าเป็นตำนานของป่าในพุทธประวัติ ท่านที่ไปอินเดีย ไปนมัสการสังเวชนียสถาน ๔ ต้องเจอป่านี้ด้วย คือ *อิสิปตนมฤคทายวัน* ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา ในวันอาสาฬหบูชา ซึ่งจะมาถึงในวันที่ ๑๑ อีกไม่กี่วันข้างหน้าแล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา ธรรมจักกัปปวัตตนสูตรที่ป่านี้ แล้วก็เป็นที่ให้เบญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรม

ต่อมา รูปกวางหมอบก็ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และการทรงแสดงปฐมเทศนา ดังจะเห็นว่า พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาที่เป็นของเก่าแก่ในอินเดีย มีรูปกวางหมอบอยู่ที่ฐานหรือที่เบื้องล่าง และถอยหลังไปในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งยังไม่นิยมสร้างพระพุทธรูป เหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนทรงแสดงปฐมเทศนาก็แสดงด้วยสัญลักษณ์ คือ รูปกวางหมอบนี้

เรื่องนี้เป็นตัวอย่าง แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าและสัตว์ป่า จากร้ายกลายเป็นดี ป่าที่ล่าสัตว์ก็กลายเป็นที่พระราชทานเหยื่อให้แกฝูงเนื้อ เป็นที่พระราชทานอภัยแก่ฝูงกวาง ทำให้ฝูงสัตว์ในป่านั้นไม่มีภัยอันตราย อยู่กันเป็นสุข เรื่องนี้ก็เป็นตำนานเล่ามาซึ่งแสดงถึงคุณความดีของสัตว์ เล่าไว้เป็นตัวอย่างเท่านั้น เพราะ

ขาดกันอย่างนี้มิเยอะเยะ

อีกเรื่องหนึ่งอาตมาขอเอามาเล่าได้ด้วย หวังว่าคงไม่เสียเวลามากนัก คือเรื่องมหาวานรขาดก พระโพธิสัตว์เกิดเป็นหัวหน้าฝูงลิง มีเรื่องเล่าว่า ที่ริมฝั่งแม่น้ำใหญ่สายหนึ่ง ไม่ใหญ่นัก แต่ก็กว้างพอสมควร มีต้นมะม่วงพันธุ์ดีมีผลอร่อยมากต้นหนึ่ง พระราชาทรงโปรดพอถึงฤดู หรือเรียกว่าหน้ามะม่วง ก็จะเสด็จพร้อมด้วยหมู่ข้าราชการไปล่าสัตว์ แล้วก็ไปเสวยผลมะม่วงอร่อยที่ต้นนี้

ต่อมาปีหนึ่ง จำเพาะว่า พระราชากำลังจะเสด็จพร้อมด้วยหมู่ข้าราชการบริวารไปที่ต้นไม้นี้ ก็ปรากฏว่าพอเสด็จไปถึงได้มีพวกลิงไปถึงก่อน ลิงฝูงหนึ่งมีพญาวานรเป็นผู้นำพากันไปกินผลมะม่วงบนต้นไม้นั้น พระราชาพระองค์นี้ก็เลยพิโรธมาก เป็นเหตุให้พระองค์คิดจะกำจัดฝูงลิงเสีย ก็เลยให้ทหารทั้งหลายล้อมต้นไม้นี้ไว้ ไม่ให้มีทางที่ลิงจะลงหนีไปได้ ลิงฝูงนี้ก็เดือดร้อนมาก ทำอย่างไรคงต้องตายกันหมด เพราะหนีไม่ได้ ไม่มีทางไป ทหารเยอะเยะล้อมไว้หมด

หัวหน้าลิงนั้น สติปัญญาไวก็คิดได้ และมีกำลังแข็งแรงกว่าวานรตัวอื่น ก็มองไปที่ริมแม่น้ำฝั่งโน้น ที่อยู่ตรงข้าม เห็นมีต้นไม้ใหญ่ และมีเถาว์ลัยยาว ลิงตัวนี้ก็คิดว่ากำลังแรงของเราพอไหว เราจะต้องกระโจนข้ามฝั่งแม่น้ำนี้ พอไปถึงฝั่งโน้นแล้วก็ไปเกาะเอาเถาว์ลัยสายที่ยาวที่สุดแล้วก็โยนตัวกลับมา เอาปลายเถาว์ลัยผูกเข้ากับกิ่งไม้ต้นนี้ เถาว์ลัยเส้นนั้นก็จะเป็นเหมือนสะพานให้ฝูงลิงพากันข้ามไปสู่ต้นไม้มองโน้นได้อย่างปลอดภัย นี่คือปัญญาของพญาวานร ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์

คิดอย่างนั้นแล้วพญาวานรก็กระโจนสุดแรงข้ามไปที่ต้นไม้มอง

ตรงข้าม เหยียดตัวไปจับเข้ากับเถาว์ลัยบนต้นไม้นั้นได้ แล้วก็โยนตัวอีกครั้งกลับมาที่ต้นไม้มองฝั่งนี้ที่ทหารพระราชาล้อมอยู่ จับเข้ากับกิ่งใหญ่ของต้นมะม่วง แต่เคราะห์ร้ายปรากฏว่า เถาว์ลัยเส้นนั้น ไม่ยาวพอที่จะเอามาผูกมัดกับกิ่งต้นมะม่วงนั้น มันสั้นขาดไปนิดเดียว พอดีกับมือพญาวานรจับถึง จะทำอย่างไร ตัวพญาวานรเองก็ต้องจับกิ่งมะม่วงไว้อย่างนั้น คือต้องเอาตัวและมือของพญาวานรเป็นเหมือนส่วนหนึ่งของเถาว์ลัยด้วยแทนเถาว์ลัยส่วนที่จะผูกเหตุการณ์จวนเจ็ พญาวานรก็เลยเอามือจับกิ่งต้นมะม่วงกิ่งใหญ่นี้ไว้แล้วก็ให้ลิงทั้งหลายได้วิ่งข้ามอาศัยตัวของพญาวานรและเถาว์ลัยข้ามไปฝั่งโน้นโดยปลอดภัย

มีเรื่องแทรกเป็นเกร็ดนิดหน่อยว่า ลิงตัวหนึ่งที่เป็นระดับรองไกลๆ จะเป็นหัวหน้า แข็งแรงมาก ไม่พอใจพญาวานรมานานแล้ว ผูกใจเจ็บใจแต่ทำอะไรไม่ได้ คราวนี้ได้โอกาสก็กระโดดไปเป็นตัวสุดท้ายก่อนไปก็กระโดดตัวพญาวานร ซึ่งอ่อนแรงจะหมดกำลังอยู่แล้วจนบอบช้ำไปหมด แล้วจึงข้ามไปฝั่งโน้น พญาวานรนี้แทบขาดใจเลยลิงซึ่งเป็นศัตรูตัวที่กระตือรือร้นทำให้พญาวานรบอบช้ำตัวนี้คือใคร รู้ไหมก็คือพระเทวทัต อันนี้เป็นเรื่องแทรกเข้ามา

ฝ่ายพญาลิงนี้ พอลูกน้องข้ามไปฝั่งโน้นปลอดภัยแล้ว ตัวเองก็หมดแรง ไม่สามารถที่จะหนีไปด้วยตนเองได้ก็เลยถูกจับ พอถูกจับพระราชาก็ซักถาม สมัยก่อนถือว่าสัตว์พูดภาษาคนได้ ก็จึงมีบทเจรจาขึ้นมา

พระราชาดร้ถามว่า ท่านมีกำลังแข็งแรงกว่าใครสามารถหนีได้ ทำไมท่านไม่หนีเสียก่อนพวกลิงทั้งหลาย

พญาวานรก็ตอบว่า ธรรมดาของหัวหน้า จะต้องคิดถึงประโยชน์สุขของผู้ที่อยู่ใต้ความคุ้มครองก่อน ถ้าหากจะทำให้เรามีความสุขหรือปลอดภัยได้ แม้ด้วยชีวิตของตน ก็จะต้องทำ นี่คือวิสัยของผู้เป็นหัวหน้าหมู่นั่น นี่เป็นคติของหัวหน้า นี่แหละชาดกท่านสอนคติธรรมด้วยวิธีดังนี้

เพราะฉะนั้น ใครเป็นหัวหน้าหมู่นั่นจะต้องมีความรับผิดชอบ ต้องเห็นแก่ความสุขของหมู่นั่นที่ตนคุ้มครอง และสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตน จึงสมควรเป็นหัวหน้าที่แท้จริง นี่เป็นคติของพระโพธิสัตว์ที่มาในเรื่องชาดก อาตมภาพเอามาเล่าให้ฟัง เป็นที่ให้คุณความดีของสัตว์ป่า เด็กควรจะได้ยินได้ฟังเรื่องทำนองนี้ ชาดกอย่างนี้มีมาก เมื่อเด็กได้ยินแล้ว ก็จะสร้างทัศนคติที่ดีและความรู้สึกที่เป็นมิตรต่อสัตว์ป่า พร้อมทั้งได้คติธรรมไปด้วย ได้ประโยชน์มากมาย ได้เล่าให้ฟังสองสามเรื่องแล้ว

ในสมัยพุทธกาลเองก็มีเรื่องพระพุทธเจ้ากับสัตว์ป่า สัตว์ป่าอะไรที่ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าที่สุด ขอลาเป็นความรู้รอบตัว ในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าไปประทับอยู่ในป่า แล้วมีสัตว์ ๒ ตัว มาคอยบำรุงรับใช้ สัตว์นั้นคืออะไร คือ ๑ ช้าง ๒ สิง โยมตอบได้แล้ว นั่นคือที่ป่าเลไลยก์ไซ้ไหม ที่จริงป่าเลไลยก์นี้เป็นคำเลือนมาจากภาษาบาลีว่า *ปาริเลยยกะ* เราเจอคำว่า *ปา* ของบาลี นี้กว่าเป็นป่า แล้วก็ *ริเลยยกะ* ริก็เป็นไร่ไปแล้ว *เลยยกะ* ก็เป็นไลยก์ ก็เป็นป่าไร่ไลยก์ เช่น วัดป่าไร่ไลยก์ หรือป่าเลไลยก์ ที่อยู่ในถิ่นต่างๆ

ปาริไลยก์ ที่จริงเป็นชื่อดาบพล และที่ตำบลนั้นมีป่าชื่อรักขิตวัน พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับในป่ารักขิตวัน ที่ตำบลปาริไลยกะนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในป่านั้นมีสัตว์ ๒ ตัว คือ ช้างและลิงมาคอยอุปฐาก นี่เป็นเรื่องที่มีมาอันแสดงถึงความดีงามของสัตว์และความใกล้ชิดกันด้วยเมตตากรุณา ทำให้ชาวพุทธมีความรู้สึกว่ามีแต่องค์พระพุทธเจ้าก็ทรงใกล้ชิดกับสัตว์ทั้งหลายอย่างนี้ เมื่อคนไทยเราได้ยินเรื่องอย่างนี้อยู่เรื่อยเราก็ได้ปลูกฝังความรู้สึกที่ดีงามและความสัมพันธ์อย่างมิตรกับสัตว์ป่าไว้

คติธรรมและสัญลักษณ์แสดงว่าคนไทยใกล้ชิดกับสัตว์ป่าตลอดมาถึงยุคนี้ควรเน้นคติการพึ่งพาและรักษาป่าโดยไม่ประมาท

นอกจากนั้นยังมีอีกอย่างหนึ่งคือ คติของการพึ่งพาอาศัยกันในระบบนิเวศ คนไทยเรากลือคตินี้มานานแล้ว ปัจจุบันนี้เขาบอกว่าเราจะต้องมองว่าสิ่งทั้งหลายในระบบนิเวศ อาศัยซึ่งกันและกัน ความจริงเรากลืออย่างนี้มานานแล้ว เรามีคติเช่นว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” “เสือพึ่งเพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสื่อยัง ดินเย็นเพราะหญ้าบัง และหญ้ายังเพราะดินดี” อะไรทำนองนี้

คติที่แสดงการพึ่งพาอาศัยกันมีอยู่ในคัมภีร์เช่นชาดก ซึ่งไม่เฉพาะมนุษย์กับสัตว์เท่านั้นที่ต้องอาศัยกัน แม้แต่เทวดาก็ยังต้องพึ่งสัตว์ป่า เทวดาต้องพึ่งเสือและสิงห์ เพราะฉะนั้นเราพูดได้ว่า น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า เทวดาต้องพึ่งเสือ เทวดาพึ่งเสืออย่างไร ขอเล่าเรื่องอีกชาดกหนึ่งไว้ให้เห็นถึงการที่ว่าเทวดาก็ยังต้องพึ่งสัตว์ป่า ท่านเล่าว่า

ที่ป่าแห่งหนึ่งมีสัตว์ป่าทั้งเสือและสิงห์ เป็นธรรมดาว่าในป่า

ใหญ่เสียสิ่งก็ชอบกินสัตว์อื่น ๆ พอกินแล้วก็เหลือเศษชิ้นส่วน อวัยวะต่าง ๆ ของสัตว์นั้นไว้ ซากศพของสัตว์นั้นก็เน่าเหม็น ทำให้ ป่ามีกลิ่นไม่น่าชอบใจ กล่าวฝ่ายรุกขเทวดา ๒ ตน ตนหนึ่งเป็น รุกขเทวดาพาล อีกตนหนึ่งเป็นรุกขเทวดาดี ฝ่ายรุกขเทวดาพาลก็ บ่นขึ้นมาว่า เจ้าพวกเสือพวกสิงห์นี้มันยุ่ง มันทำให้ป่าเหม็นไม่น่าอยู่ เพราะฉะนั้นเราจะต้องแกล้งไล่มันไปเสีย เทวดาพาลตนนี้ก็ออก อูบายว่า เราจะแกล้งเนรมิตเป็นรูปที่น่าสะพรึงกลัวให้เจ้าเสือกับ สิงห์มันตกใจแล้วหนีไปเสีย เราจะได้อยู่สบาย

ฝ่ายรุกขเทวดาบัณฑิตก็บอกว่าท่านจะทำอย่างนั้นไม่ได้ ที่ เราได้อาศัยต้นไม้อยู่ และต้นไม้เหล่านี้อยู่ได้เพราะอะไร ก็เพราะมี เสือมีสิงห์จึงทำให้คนไม่กล้าเข้ามาลึก คนเข้ามาก็แค่ชายป่าขอบ ป่าเท่านั้น และได้ไปเฉพาะไม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่กล้าเข้ามาลึกเพราะ กลัวพวกสิงห์เสือ ถ้าเราไล่เสือสิงห์ไปแล้ว พวกมนุษย์ทั้งหลายไม่ มีอะไรต้องหวาดกลัวก็จะรุกเข้ามาทำลายป่า เตียวเราก็จะไม่มีที่อยู่

ฝ่ายรุกขเทวดาพาลนั้นไม่ยอมเชื่อฟัง ก็ได้เนรมิตรูปที่น่า สะพรึงกลัว ไล่เอาเจ้าพวกสิงห์และเสือเตลิดไปเลย ที่นี้ผู้คนทั้ง หลายที่มาหาผลไม้พืชพันธุ์จากป่านั้น ตอนแรกก็อยู่แค่ชายป่า ต่อมาเมื่อไม่เห็นว่าจะมีภัยอันตรายอะไรก็ค่อย ๆ บุกลึกเข้ามา ๆ ตัดไม้ลึกเข้ามา จนกระทั่งในที่สุดก็ตัดไม้ที่รุกขเทวดาอาศัยอยู่ รุกขเทวดาพาลจึงได้เห็นคุณค่าของเสือและสิงห์ แต่ก็สายไปเสียแล้ว แก้ไขอะไรไม่ได้

เป็นอันว่าแม้แต่เทวดาก็ต้องอาศัยสัตว์ป่าเหมือนกัน อย่าว่า แต่มนุษย์เลย ท่านสอนคติอย่างนี้มานานแล้ว เรื่อง น้ำผึ้งเรือ

เสือผึ้งป่า รุกขเทวดาผึ้งเสือ หรือพฤษาผึ้งเสือ อะไรพวกนี้ เรื่อง ของสัตว์ป่านั้นมีอีกมากมาย

ในทางธรรม เรานำสัตว์มาใช้เป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบใน ทางที่ดีงาม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบพระองค์เป็นเหมือน ราชสีห์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่ถือว่าเป็นเจ้าป่า พระพุทธเจ้าทรงประกาศ พระศาสนา สั่งสอนสั่งธรรมเหมือนดังราชสีห์ ที่บันลือสีหนาท ออก ไปแล้ว สัตว์ป่าทั้งหลายก็เจยบหมด เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรง แสดงธรรม ประกาศสั่งจะเป็นความจริงที่ไม่มีใครเถียงได้ ทุกคน ยอมรับ แม้แต่พระพุทธเจ้าจะบรรทมก็เรียกว่าสีหไสยาสน์ คือนอน อย่างราชสีห์

ราชสีห์หรือสิงห์ ถือกันว่า เป็นสัตว์เจ้าป่า คนจึงใช้ราชสีห์ หรือสิงห์นั้น เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจความยิ่งใหญ่หรือความ องอาจแก่งกล้ามั่นใจและมั่นใจ พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้ เขียนศิลาจารึกประกาศธรรมไว้มากมาย ทว่าพระราชอาณาจักร โดย เฉพาะ ณ สถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนา มักทรงประดิษฐาน หลักศิลาจารึกไว้เป็นหลักฐาน หลักศิลาจารึกที่รู้จักกันมาก คือที่ สารนาถ อันได้แก่ป่าอสิปตนมฤคทายวัน ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ปฐมเทศนา ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร

ยอดเสาหลักศิลาจารึกที่สารนาถนี้เป็นรูปสิงห์ ๔ ตัว หัน หลังเข้าหากัน และหันหน้าออกไปสู่ทิศทั้ง ๔ ตัวละทิศ และบนหัว สิงห์ทั้ง ๔ นั้น ก็มีวงพระธรรมจักร ซึ่งหัวสิงห์ทวนไว้เป็นส่วนยอดสุด เป็นสัญลักษณ์แห่งการที่พระพุทธเจ้าทรงบันลือสีหนาทประกาศ ธรรมให้แพร่กระจายออกไปในทิศทั้งสี่ และอาจจะแปลความหมาย

แฝงไว้อีกชั้นหนึ่งด้วยก็ได้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงใช้พระราชอำนาจเป็นเครื่องรองรับเชิดชูธรรม หรืออาณาจักรรองรับเชิดชูธรรมจักร

ปัจจุบัน วงธรรมจักรบนหัวสิงห์ ได้ไปประดิษฐานเป็นส่วนใจกลางของธงชาติอินเดีย และหัวสิงห์ยอดเสาศิลาจาริกนี้ ก็ได้แยกไปเป็นตราแผ่นดินของประเทศอินเดีย

อีกอย่างหนึ่ง มีคำเปรียบพระพุทธเจ้าเหมือนโคอุสละ ซึ่งเป็นโคที่ส่งอาจหาญ หรือบางครั้งเปรียบพระพุทธเจ้าเหมือนช้างอย่างพระพุทธพจน์ในธรรมบทว่า *อหัง นาโคว สงคาเม* ฯลฯ แปลว่า เราเป็นเหมือนช้างศึกในสงคราม ฯลฯ พุทธพจน์นี้ก็สืบเนื่องมาจากการที่มีคนเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาที่ทรงประสบอุปสรรค บางครั้งมีการว่าจ้างคนมาด่า ดังมีเรื่องว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปในเมืองๆ หนึ่ง มีคนรับจ้างมายืนด่าทุกสี่แยก พระพุทธเจ้ากับพระสาวกไปสี่แยกไหนก็ถูกด่าตรงนั้น พระอานนท์กราบทูลว่าเราไปกันเถอะ ไปเมืองโน้นดีกว่า เมืองโน้นมีคนเป็นมิตรเยอะ เมืองนี้ไม่ดีและไม่น่าอยู่ พระพุทธเจ้าตรัสว่าถ้าท่านไปแล้วไปเจอคนด่าอีก จะทำอย่างไร พระอานนท์ว่าเราก็ก็นไปเมืองอื่นต่อไป พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามอีกว่าถ้าไปแล้วไปเจอคนด่าอีกจะทำอย่างไร พระอานนท์ว่าก็ไปต่อไปอีก พระพุทธเจ้าตรัสว่าทำอย่างนั้นไม่ถูก ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหา เหตุเกิดที่ไหนต้องระงับที่นั่น

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการที่ทำให้การด่าสงบลงภายใน ๗ วัน เมื่อเหตุการณ์สงบเรียบร้อยแล้ว พระองค์จึงเสด็จจากไป นี้

เป็นวิธีของพระพุทธเจ้า ตามหลักการว่าเหตุเกิดที่ไหนต้องระงับที่นั่น พระพุทธเจ้าไม่หนีปัญหา ข้อความที่พระองค์ตรัสตอนหนึ่งว่า *อหัง นาโคว สงคาเม* เรานี้เหมือนช้างเข้าสู่สงคราม เมื่อเข้าสู่สงครามต้องเจอหอก ดาบ และแม้แต่ลูกศร ลูกธนูที่เขายิงมา เราจะไปกลัวอะไร เราต้องสู้เหมือนช้างใหญ่เข้าสู่สงครามแล้วไม่มีความหวาดกลัว เพราะฉะนั้นชาวพุทธนี้เป็นนักสู้ปัญหา ต้องใช้ปัญญาแก้ปัญหา เหตุเกิดที่ไหนต้องให้ระงับที่นั่น อันนี้เป็นคติอย่างหนึ่ง

คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เอาเรื่องสัตว์มาเป็นอุปมามากมาย อุปมาหนึ่งที่ทราบกันมากคือ การเปรียบความไม่ประมาทว่าเหมือนรอยเท้าช้าง พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมที่สำคัญหลักหนึ่งคือ ความไม่ประมาท ซึ่งชาวพุทธควรจดจำ เป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญมาก โดยเฉพาะเวลานี้ คนไทยชาวพุทธนี้ถ้าไม่ระวังตัวจะเป็นคนประมาท เช่น เป็นคนอ่อนแอ ไม่สู้สิ่งยาก และชอบผัดผ่อน เป็นคนที่เห็นแก่ความสนุกสนานรื่นเริง มัวเมา ใครมีลักษณะผัดผ่อนเวลา ใครมีลักษณะชอบเพลิดเพลินหลงระเริงในความสุข ใครมีลักษณะไม่รีบป้องกันภัยอันตราย ใครมีลักษณะไม่ชอบสำรวจตรวจตราสิ่งที่เกิดขึ้นและความเป็นไป ใครมัวปล่อยปละละเลยไม่เร่งแก้ไขปัญหาและไม่เร่งทำการที่ควรทำ เรียกว่าเป็นคนประมาท

พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมสำคัญไว้คือ ความไม่ประมาท โดยอุปมาเสมือนว่า รอยเท้าสัตว์บกชนิดใดก็ตาม ย่อมไม่มีรอยงาไหนใหญ่กว่ารอยเท้าช้าง รอยเท้าทุกชนิดลงได้ในรอยเท้าช้างฉันใด ธรรมทั้งปวงก็ลงได้ในความไม่ประมาทฉันนั้น พุทธพจน์นี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เพื่อแสดงความสำคัญของความไม่ประมาท

ความไม่ประมาทเปรียบเหมือนรอยเท้าช้างอย่างไร ถ้าเรามีความไม่ประมาทแล้ว ธรรมทุกข้อที่ได้เรียนรู้ ไม่ว่าจะเรียนมาก เรียนน้อย เรียน ๑๐ ข้อ หรือเรียน ๕ ข้อ ก็ได้รับการปฏิบัติหมด แต่ถ้าเรามีความประมาทเสียอย่างเดียว เรียนธรรมทั้งตัวก็ไม่ได้ ปฏิบัติสักข้อเดียว เพราะเมื่อประมาทก็ผัดผ่อน นอนใจ ปล่อย เรื่อยเปื่อย ละเลย ไม่เอาใจใส่ เพราะฉะนั้น ประมาทเสียอย่างเดียว เรียนคัมภีร์มาเท่าไรก็ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่ได้รับการปฏิบัติ เหมือนกับว่า ธรรมทุกข้อนอนหลับอยู่ในตู้คัมภีร์ทั้งหมด แต่ถ้าเราไม่ประมาทแล้ว เราเรียนธรรมเพียง ๔ ข้อ เราก็ปฏิบัติหมดทุกข้อ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ความไม่ประมาทนี้เป็นประดุจ รอยเท้าช้าง ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ชาวพุทธเราจะต้องเห็นความสำคัญของความไม่ประมาท และความไม่ประมาทอย่างหนึ่งก็คือ การที่จะเอาใจใส่และเอาจริง เอาจริงในการรักษาธรรมชาติแวดล้อม เวลานี้ทรัพยากรธรรมชาติ ของเมืองไทยกำลังร่อยหรอมาก ธรรมชาติแวดล้อมก็มีสภาพเสื่อมโทรม มลภาวะก็สูง เวลานี้คนไทยเราตกอยู่ในความประมาท หรือเปล่า ถ้าประมาทไม่ช้าเราจะประสบความลำบาก ทรัพยากร ธรรมชาติจะหมดไป ขอให้มองดูประเทศข้างเคียง เช่น พม่า ลาว เขมร ธรรมชาติในประเทศของเขายังอยู่ในสภาพดีกว่าเรา ป่าและ สัตว์ป่ายังมีอยู่มากมาย

ในกรุงเทพเวลานี้อากาศร้อนขนาดไหน มลภาวะในกรุงเทพ เทียบกับประเทศอื่นๆ ในโลกนี้แทบจะเป็นอันดับหนึ่ง นี่เป็น อันตรายที่มาถึงตัว สภาพอย่างนี้ถ้าเราปล่อยก็คือเราประมาท ไม่

ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจะต้องเอาธรรม คือความไม่ประมาทนี้มาใช้ อย่ามัวผัดผ่อน อย่ามัวเห็นแก่ความ สะดวกสบายส่วนตัว อย่ามัวเพลิดเพลิน มัวเมา จงรีบพิจารณา อะไรเป็นภัยอันตราย ต้องรีบแก้ไขป้องกัน *นิสัยไม่ประมาทเป็น นิสัยของชาวพุทธ คนประมาทจะเป็นชาวพุทธได้อย่างไร* เวลานี้เรา ต้องหยิบธรรมข้อนี้มาใช้กัน

ในคติไทยเรา ไม่เฉพาะในพุทธศาสนา เราเอาสัตว์ต่างๆ ใน ปามาใช้ ทั้งใช้งานจริง และใช้เป็นสัญลักษณ์ ใช้เป็นตราเป็นเครื่องหมายสำคัญกันมาก เราใช้ช้างม้าในสงคราม บางทีเราก็เอาสัตว์ใน นิยายหรือสัตว์ในป่าหิมพานต์มาเป็นตราแผ่นดินบ้าง เอามาเป็น เครื่องหมายราชการส่วนโน้นส่วนนี้บ้าง ยกตัวอย่างง่ายๆ ตราแผ่นดินไทยก็คือ สัตว์ป่าชนิดหนึ่งในป่าหิมพานต์ ได้แก่ *ครุฑ* *ช้างสาม เศียร* หรือ *ช้างเอราวัณ* ก็เคยเป็นเครื่องหมายตราแผ่นดิน

ธงชาติไทยสมัยหนึ่งก็คือ ธงตราช้าง เราเอา *ช้างเผือก* มาเป็น เครื่องหมายในธงของเรา โดยเริ่มต้นเป็นธงเรือก่อนในสมัย ร.๒ เรือหลวงใช้ธงช้างเผือก แล้วต่อมาถึง ร. ๔ ก็ได้เป็นธงประจำชาติ เพียงแต่เอารูปจักรออกไป

นอกจากนี้เรายังมีช้างเป็นเครื่องหมายในเครื่องราชอิสริยา- ภรณ์ต่างๆ แม้แต่ในยุคปัจจุบันช้างก็เข้ามามีส่วนสำคัญมากใน ด้านตราหรือสัญลักษณ์ต่างๆ ใช้กันมากมาย เป็นตราจังหวัดบ้าง เป็นตราองค์กรต่างๆบ้าง เช่น สยามสมาคม เป็นต้น แม้แต่กรม ศิลปากรก็ใช้ตราช้าง แต่ไม่ใช่ช้างแท้ ตรากรมศิลปากรนี้ หัวเป็น ช้างแต่ตัวเป็นเทวดา คือพระคเณศวร์ หรือพิฆเนศ

พระคณศวร์ เป็นเทพบุตร ทำไมมีหัวช้าง ก็มีเรื่องเล่าเป็นตำนานว่า พระคณศวร์นี้เป็นโอรส คือลูกของพระอิศวรหรือพระศิวะกับเจ้าแม่อุมา ปั่นขึ้นมาจากซี่ไคล อยู่มาวันหนึ่งเจ้าแม่อุมามาจะสร่งน้ำ ก็อยากจะสนานพระวรกายให้สบายใจ ไม่ให้มีใครมากวน เลยให้เทพบุตรพินเศเฝ้าต้นทางไว้บอกว่า อย่าให้ใครผ่านเข้ามาได้ จนกว่าแม่จะอาบน้ำเสร็จ

ระหว่างนั้น ก็พอดีพระศิวะหรือพระอิศวรเกิดจะเสด็จมา พระคณศวร์เทพบุตรก็เข้าขวางไว้ เป็นการทำหน้าที่โดยซื่อสัตย์ เเคราะห์ร้ายพระศิวะคือพระอิศวรจำพระโอรสไม่ได้ ทรงพระพิโรธว่ามาขวางทางพระองค์ ก็เลยประหารเสียเดี๋ยวนั้นเลย เจ้าแม่อุมาสนานพระวรกายเสร็จก็ออกมา พอทราบว่าพระโอรสสิ้นพระชนม์เสียแล้ว ก็ทรงต่อว่าพระอิศวรว่าทำไมถึงได้ฆ่าลูกตัวเอง พระอิศวรไม่รู้จะทำอย่างไร จะต้องเอาใจพระอุมาด้วย และเพื่อจะช่วยชีวิตลูกของพระองค์เองด้วย ตอนนี้อยู่เรื่องราวที่มีมาในตำนานต่างๆ อาจไม่ตรงกัน ตำนานหนึ่งว่า พระองค์ก็ตั้งกำหนดขึ้นมาน่าว่า จะเอาหัวของสัตว์ที่นอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก หมายความว่า ตอนนั้นถ้าใครนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตกก็就会被ตัดเอาหัวมาใส่ให้พระคณศวร์

พอดีวันนั้นช้างตัวหนึ่งนอนหันหัวมาทางทิศตะวันตก พระอิศวรก็เลยตัดเอาหัวช้างนั้นเสียบต่อให้พระพินเศ พระพินเศก็จึงมีหัวเป็นช้างตลอดมา ทำให้พระพินเศมีชีวิตเป็นเทพบุตรต่อมาได้ และเป็นตราของกรมศิลปากรสืบมา

ตกลงว่า เรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับสัตว์ป่านี้ มีทั้งสัตว์ป่าแท้ๆ และสัตว์ป่าที่อยู่ในเทพนิยายต่างๆ แต่สัตว์ป่าที่สำคัญยิ่งก็คือสัตว์

มนุษย์ ซึ่งได้พัฒนามาเป็นสัตว์เมือง ความจริงสัตว์มนุษย์นั้นเดิมก็เป็นสัตว์ป่านั้นแหละแต่เวลานี้แยกตัวออกมาเป็นสัตว์เมืองสัตว์เมืองคือสัตว์มนุษย์นี้ยังมาก เพราะว่าในหมู่มนุษย์เองก็แบ่งแยกกัน มีการแบ่งแยกคนด้วยกันเป็นคนเมืองกับคนป่า แล้วสัตว์ที่อยู่ในป่ามนุษย์ก็ทำอยู่อีก มนุษย์ที่เป็นสัตว์เมืองเอาสัตว์ป่ามาเลี้ยงไว้ในบ้านกับสัตว์เมือง เลยวุ่นวายสับสนหมด มีทั้งคนเองที่เป็นสัตว์เมืองที่อยู่ป่าบ้างเมืองบ้าง มีสัตว์ป่าที่เป็นสัตว์เดรัจฉานอยู่ในป่า แต่บางส่วนก็มาอยู่กับสัตว์มนุษย์ที่อยู่ในเมือง

ครั้งล่าสัตว์ป่าก็เพื่อประโยชน์ของคน ครั้นจะอนุรักษ์สัตว์ป่าก็เพื่อเห็นแก่คน การอนุรักษ์จะไม่ยั่งยืน ถ้าสัตว์เมืองไม่จริงใจและไม่มีความสนใจต่อสัตว์ป่าจริง

เวลานี้เราเห็นความสำคัญของสัตว์ป่า แต่ก็มีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ เวลานี้การอนุรักษ์สัตว์ป่ามีเหตุผลสำคัญว่า ทรัพยากรธรรมชาติของเราค่อยๆลดลงไปแล้ว ธรรมชาติแวดล้อมเสื่อมโทรม เราจะต้องอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า แต่การอนุรักษ์นั้นเขาทำด้วยเหตุผลซึ่งบางทีไม่เป็นไปด้วยจิตใจที่มีเมตตากรุณา คือไม่ได้มีน้ำใจดีงามหรือความจริงใจต่อสัตว์เลย มนุษย์อาจจะอนุรักษ์สัตว์ป่าด้วยความเห็นแก่ตัว เวลานี้ลองดูให้ดี การที่มนุษย์อนุรักษ์สัตว์ป่านั้นไม่ได้อนุรักษ์เพราะเห็นแก่สัตว์ป่า คือไม่ได้มีน้ำใจต่อสัตว์ป่า มิใช่เพราะมีเมตตากรุณาต่อสัตว์เหล่านั้น การที่มนุษย์อนุรักษ์สัตว์ป่าก็เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของตน คือไม่ได้รักสัตว์แต่รักผลประโยชน์ของตนเอง หรือมุ่งหาและรักษาผลประโยชน์ของตนเอง เราไม่ได้เห็น

แก่สุขทุกข์ของมันที่จะมีชีวิตตามธรรมชาติเลย แต่เรามีการอนุรักษ์สัตว์ป่า

แบบที่ ๑ คือ อนุรักษ์แบบพ่อค้า หมายความว่า เราอนุรักษ์สัตว์ป่าด้วยการทำให้มันแพร่พันธุ์มากๆ เพื่อเราจะได้มีสินค้าที่จะเอาไปขายหาผลประโยชน์ เรามองสัตว์ป่าเหมือนสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจ เป็นเหมือนวัตถุ และเป็นวัตถุทางการค้า คือมองสัตว์ป่าเป็นสินค้านั่นเอง เพราะฉะนั้นเราจึงเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อทำเป็นอาหารบ้าง เพื่อค้าขายบ้าง คือหาผลประโยชน์ นี่เป็นการอนุรักษ์แบบพ่อค้า

แบบที่ ๒ คือ อนุรักษ์แบบนักวิทยาศาสตร์ เช่นทดลองผสมพันธุ์ ด้วยความอยากรู้ ว่าถ้าผสมอย่างนี้จะเกิดเป็นอย่างไรขึ้นมา โดยที่ไม่เคยมีจิตใจรักสัตว์นั้นเลย แต่ทำเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นของตนเองเท่านั้น ไม่มีน้ำใจที่คิดว่าสัตว์นั้นจะมีความสุขหรือความทุกข์อย่างไร

แบบที่ ๓ คือ อนุรักษ์แบบเครื่องเล่น มองสัตว์เป็นเครื่องเล่นหรือเครื่องประดับ คนมีอำนาจวาสนาบารมีเอาสัตว์ป่ามาเลี้ยงไว้ประดับบ้านแสดงความยิ่งใหญ่ แม้กระทั่งเอาอวัยวะของมัน เช่นหนังเสือเป็นต้น มาประดับ เอามาปูบ้าน แสดงว่าเรานี้ร่ำรวยมีฐานะโก้เก๋ สัตว์ก็กลายเป็นเพียงเฟอร์นิเจอร์ชนิดหนึ่ง

ฉะนั้นมนุษย์เราตอนนี้ ที่อนุรักษ์สัตว์ป่ากันก็เป็นเพียงผลพลอยได้จากการหาผลประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้นเอง มนุษย์ไม่ได้ทำด้วยเห็นแก่สัตว์ เพราะฉะนั้นการอนุรักษ์แบบนี้คงไม่ใช่วิธีที่ถูกต้องในการอนุรักษ์นั้นอย่างน้อยเราต้องมีความใส่ใจต่อมัน เราจะแก้ปัญหาได้อย่างไร จุดหมายที่แท้จริงของการอนุรักษ์สัตว์ป่าจะต้องให้เป็นไป

ด้วยใจที่มีเมตตากรุณาคืออนุรักษ์สัตว์เพื่อเห็นแก่สุขทุกข์ของมัน ถ้าจะให้ดีคือ ให้มันมีชีวิตที่พึงประสงค์ตามธรรมชาติของมัน การที่จะทำได้สำเร็จก็คือ ต้องพัฒนาคน การพัฒนาคนคือ พัฒนาจิตใจ ให้มีเมตตากรุณา แล้วการอนุรักษ์นั้นก็ไม่ต้องห่วงแล้ว ถ้าไม่มีน้ำใจเมตตากรุณา การอนุรักษ์นั้นก็ห่วงแล้ว เพราะเราไม่จริงใจต่อมัน เราไม่เห็นแก่สัตว์ป่าแต่เห็นแก่ตัวของเราเอง ฉะนั้นเราจะต้องพัฒนาคนโดยให้การศึกษาที่ดีอย่างที่ยกเมื่อกี้แล้ว

- ๑. ให้รู้จักมีความซาบซึ้งในคุณงามความดีและความสวยงามตามธรรมชาติ
- ๒. ให้มีเมตตาไมตรี ปรารถนาประโยชน์สุขแก่มัน มีความสงสารเมื่อเห็นมันมีความทุกข์
- ๓. ให้มองเห็นมันเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนร่วมที่อยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกัน แม้กระทั่งให้มีความกตัญญูต่อสัตว์

มีชาดกอีกเรื่องหนึ่ง ว่าจะไม่เล่าแล้วก็มีอีกเรื่องหนึ่งที่จะต้องเล่าคือ มีชายคนหนึ่งไปในป่า แล้วก็หลงทางออกไม่ได้ เวลาผ่านไปหลายวัน อดอยากขาดอาหารจะตาย พญาลิงตัวหนึ่งเป็นโพธิสัตว์มาเห็นเข้า ก็พยายามช่วยเหลือโดยนำทางมนุษย์คนนี้ออกจากป่า แต่พอใกล้จะออกจากป่าได้ นายคนนี้เห็นว่าตัวเองจะพ้นป่าปลอดภัยแน่ ก็มานึกว่า เราก็หิวมานานแล้ว ควรจะเอาลิงตัวนี้เป็นอาหารของเราเสียเลย เพราะว่าเดี๋ยวเราก็คงพ้นป่าไปแล้ว และจะไม่ต้องอาศัยมันอีก

เมื่อคนคิดอย่างนี้แล้ว พอถึงเวลาที่พักผ่อนกันระหว่างกำลัง

เดินทาง พอถึงเผลอคนก็เอาหินทุบหัวลิง เพื่อเตรียมจะกินมัน แต่ลิงซึ่งเจ็บแต่ยังไม่ตายก็ตื่นขึ้นมาแล้วมีบทสนทนาที่ลึกลับคุณธรรมต่างๆ แก่คน เจ้าลิงนี้ร้องไห้และพูดจาต่างๆ ทำให้มนุษย์ได้เกิดสำนึกในคุณธรรมขึ้นมา

นี่ก็เป็นเรื่องที่แสดงว่าบางทีคนเรานี้มีคุณความดีลึกลับก็ไม่ได้หมายความว่ามีความดีคุณธรรมน้อยกว่าลิง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอย่างที่บอกแล้วว่า ถ้าไม่พัฒนาคนแล้ว คนเรานี้แหละจะเป็นสัตว์ป่าที่ร้ายกาจที่สุดจึงต้องพัฒนาคนให้มีจิตใจที่มีคุณธรรมและให้มีความรู้คิด การอนุรักษ์ป่าจะต้องอนุรักษ์ด้วยใจจริง ด้วยการพัฒนาคนให้มีเมตตากรุณา การอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าจึงจะสำเร็จ โลกจึงจะร่มเย็นเป็นสุขได้ ถ้าไม่ทำอย่างนี้ ก็ยากที่จะเป็นผลสำเร็จ โลกจะไม่มีทางร่มเย็นเป็นสุข

เวลานี้คนก็กำลังจะทำกับคน อย่างที่คนทำกับสัตว์ป่า เมื่อก็ได้บอกว่าคนเราทำกับสัตว์ป่า

- ๑. แบบพ่อค้า คือ ขาย
- ๒. แบบนักวิทยาศาสตร์ คือทดลอง
- ๓. แบบเป็นเครื่องเล่น หรือเครื่องประดับ

เวลานี้มนุษย์ก็กำลังทำกับมนุษย์ หรือคนกำลังทำกับคน

๑. คนขายคน เวลานี้คนขายคนกันมากทีเดียว สัตว์อื่นที่เราเรียกว่าสัตว์ป่านั้น มีไหมที่มันขายกัน แต่มนุษย์นี้ขายมนุษย์ด้วยกันเอง เอาไปทำอะไรต่างๆ มากมาย

๒. มนุษย์เอามนุษย์เป็นสัตว์ทดลอง เพื่อสนองความอยากรู้แบบวิทยาศาสตร์โดยไร้มนุษยธรรม

๓. เอาคนเป็นเครื่องประดับ

ไปๆ มาๆ จึงบอกว่า สัตว์ป่าที่ร้ายที่สุดคือ สัตว์ป่าที่เรียกว่ามนุษย์ ไม่มีสัตว์ป่าชนิดไหนจะร้ายเท่า ถ้าไม่พัฒนาเสียอย่างเดียว สัตว์ป่าชนิดนี้จะทำลายโลก สัตว์ป่าชนิดอื่นมีไหมที่จะทำลายโลกไม่มีทางเลย แต่สัตว์ป่าที่เรียกว่ามนุษย์ เป็นสัตว์ป่าที่จะทำลายโลกได้อย่างแน่นอน จะทำลายทันทีทันใดด้วยอาวุธนิวเคลียร์ก็ได้ ทำลายระยะยาวด้วยการทำลายสภาพแวดล้อมของธรรมชาติทั้งโลกก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องรีบพัฒนาคนก่อนที่จะสายเกินไป เมื่อเราพัฒนาคนได้สำเร็จ คนก็จะมีสติปัญญา แล้วก็จะประพฤติดีต่อคนและประพฤติดีต่อสัตว์ป่าทั้งหลายด้วย แล้วตอนนี้แหละมนุษย์จะกลายเป็นสัตว์ที่มีอารยธรรมที่แท้จริง

มนุษย์พัฒนาจากสัตว์ป่าเป็นสัตว์เมือง โลกยังไม่ปลอดภัยสันติสุขจะมีได้ ต้องพัฒนาต่อไป ให้สัตว์เมืองเป็นอารยชน

เวลาเราใช้ภาษาอังกฤษ ในคำว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีอารยธรรมนั้น คำว่า“มีอารยธรรม”เราใช้กันว่า civilized ซึ่งมีบางท่านหาคำไทยมาใช้เลียนเสียงว่า ศรีวิไล ที่จริงศัพท์ภาษาอังกฤษว่า civilized นี้มาจากรากศัพท์เดียวกับคำว่า city ที่แปลว่าเมือง ฉะนั้นที่ว่า civilized ก็คือ กลายจากสัตว์ป่ามาเป็นสัตว์เมืองนั่นเอง จึงต้องรู้เข้าใจว่าศัพท์ฝรั่งว่า civilized ที่แปลว่ามีอารยธรรมนั้น ที่จริงแปลว่า “กลายเป็นสัตว์เมือง” คือ คนนั้นได้กลายจากสัตว์ป่า เป็นสัตว์เมือง แต่ความเป็นสัตว์เมืองนั้นไม่เป็นหลักประกันว่าจะเป็นสัตว์ที่ดี

จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าสมัยก่อนในตอนแรกๆ เมื่อศัพท์ว่า civilization เข้ามา ไม่ได้แปลว่าอารยธรรม เราเคยแปลว่าอะไรทราบไหม คำว่า civilization นั้นเข้ามาเมืองไทยสมัยแรกเราแปลว่า นาครธรรม ซึ่งตรงความหมายที่แท้ เพราะนาครธรรม แปลว่าธรรมของคนเมือง (นาคร แปลว่าชาวเมือง) แสดงว่าท่านผู้คิดคำแปลนั้นได้ดูจากรากศัพท์ภาษาอังกฤษ

ในเมื่อ civilized แปลว่า ทำให้กลายเป็นสัตว์ป่าหรือคนป่า มาเป็นคนเมืองหรือเป็นสัตว์เมือง คำว่าอารยธรรมของเราจึงสูงกว่า เพราะฉะนั้นเราจะต้องพัฒนาคนให้เจริญขึ้นมาจาก civilization คือจากความเป็นสัตว์เมืองที่มีนาครธรรม มาเป็นมนุษย์ประเสริฐผู้มีอารยธรรมอีกทีหนึ่ง

อารยธรรมนั้นแปลว่าธรรมของสัตว์ที่ประเสริฐ อารยะแปลว่า ประเสริฐ เป็นศัพท์สันสกฤต ภาษาบาลีว่าอริย เช่นในคำว่า อริยบุคคล มีพระโสดาบัน เป็นต้น อารยะแปลว่า ไกลจากกิเลส เมื่อไกลจากกิเลสจึงจะเป็นอารยชน เวลานี้คนมีนาครธรรม ซึ่งยังไม่เป็นหลักประกันว่า จะมีอารยธรรม ต้องขยับอีกขั้นหนึ่ง โดยพัฒนามนุษย์ให้เป็นอารยชนที่มีอารยธรรม เมื่อทำให้คนเรามีอารยธรรมได้แล้ว เมื่อนั้นก็จะประสบความสำเร็จ ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสุข สังคมมีสันติอย่างแท้จริง

อาตมภาพได้พูดมาเป็นเวลายาวนาน เกินเวลามานานแล้ว เตรียมจะยุติการพูด พอดีไปเห็นในหนังสือเล่มหนึ่ง ไหนๆ จะจบแล้ว เลยเอามาแทรก เมื่อกึ่งนี้อาตมภาพเล่าเผื่อข้ามไป คือที่บอกว่าการเที่ยวล่าสัตว์ ไม่เฉพาะมีในเมืองฝรั่งเท่านั้น ในสังคมอินเดีย

ก็มี ในอินเดียพระราชาก็ชอบออกปลาล่าสัตว์หาความสุขสำราญ มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เช่นในชาดกเป็นต้น จนกระทั่งมาถึงช่วงพุทธกาลแล้ว จนถึงสมัยพระเจ้าอโศกหลังพุทธกาลก็มี แต่เมื่อมาถึงสมัยพระเจ้าอโศกก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่

พระเจ้าอโศกนั้นเป็นพระมหากษัตริย์ยิ่งใหญ่ที่เปลี่ยนจากการนิยมทำศึกสงครามมานับถือธรรม และประกาศนโยบาย ธรรมวิธี นโยบายทางธรรมอย่างหนึ่งที่พระเจ้าอโศกทรงริเริ่มขึ้นมา คือการเปลี่ยนแปลงการเที่ยวหาความสุขจากการล่าสัตว์มาเป็นการท่องเที่ยวแบบใหม่อย่างหนึ่งซึ่งเรียกได้ว่าเป็นอารยธรรมอย่างแท้จริง จึงขอนำเอามาแทรกตอนจบ

ความโดยสรุปมีว่า ในอินเดียพระราชาล่าสัตว์กันมา จนกระทั่งพระเจ้าอโศกมหาราชเสด็จอุปบัติขึ้นและหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์ก็ได้ทรงริเริ่มประเพณีใหม่ขึ้นมา แต่ก็ทำได้เฉพาะรุ่นพระองค์ ต่อมาราชารุ่นหลังก็คงไม่เอาด้วย เรื่องนี้พระองค์ได้โปรดให้จารึกไว้ในหลักศิลาจารึกอโศก เป็นจารึกฉบับที่ ๘ มีข้อความดังต่อไปนี้ โยมฟังดูแล้วจะเข้าใจว่า พระเจ้าอโศกได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้อย่างไร จารึกฉบับที่ ๘ ว่าดังนี้

“ตลอดกาลยาวนานที่ล่วงผ่านไป สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งหลายได้เสด็จไปในการวิหยาตรา คือการท่องเที่ยวหาความสุขสำราญ ในการวิหยาตรานั้น ได้มีการล่าสัตว์และการสนุกสนานหาความสุขสำราญอื่นๆ ในทำนองเดียวกันนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ (คือ พระเจ้าอโศกมหาราช) เมื่ออภิเษกแล้วได้ ๑๐ พรรษา ได้

เสด็จไปสู่พระศรีมหาโพธิ์ สถานที่บรรลุมรรโสดาปัตติผลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากเหตุการณ์ครั้งนั้น จึงได้เกิดมี **ธรรมยาตรา** คือการท่องเที่ยวโดยทางธรรมนี้ขึ้น

ในธรรมยาตรานั้น ย่อมมีกิจดังต่อไปนี้คือ การเยี่ยมเยียนสมณพราหมณ์ และพระสงฆ์ การเยี่ยมเยียนท่านผู้เฒ่าผู้สูงอายุและพระราชทานเงินทองแก่ผู้เฒ่าเหล่านั้น การเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบท การสั่งสอนและซักถามปัญหาธรรมแก่กัน ความพึงพอใจอันเกิดจากการกระทำเช่นนั้น ย่อมมีเป็นอันมาก นับเป็นโชคลาภของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพจรที่เพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่ง”

นี่คือสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงริเริ่มไว้เป็นการเปลี่ยนจากการล่าสัตว์ที่เป็นวิหการยาตราคือพักผ่อนหาความสนุกสนานบันเทิง มาเป็นธรรมยาตรา

ในตอนนี้อาตมาได้อ่านจารึกพระเจ้าอโศกนี้ครั้งแรกก็นึกถึงเมืองไทย โดยนึกถึงในหลวงและคนไทยทันที ว่าพระองค์ก็เสด็จในทำนองนี้ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นธรรมยาตรา เพราะในหลวงของเราเสด็จไปในถิ่นชนบททั่วแว่นแคว้น เสด็จไปหาราษฎร ไปเยี่ยมเยียนช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้านชาวป่าชาวเขา ไม่ได้เสด็จไปหาความสุขสำราญ แทนที่จะไปพักผ่อนหาความสนุก โดยปรึกษากันว่าวันนี้คราวนี้จะไปสนุกอะไรกันที่ไหน ก็มาปรึกษาหารือถามกันว่ามีปัญหาอะไรที่เราจะช่วยประชาชนแก้ไข จะสร้างสรรค์อะไรให้เกิดความสุขความร่มเย็นเจริญงอกงามได้บ้าง การเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอย่างนี้คือ **ธรรมยาตรา** ในหลวงของเราได้ทรงมีพระราชจริยวัตรอย่างนี้ จึงได้เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาราษฎร์

ราชจริยวัตรอย่างนี้ จึงได้เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาราษฎร์

วันนี้ เราทั้งหลายได้มาปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ เป็นการร่วมถวายพระเกียรติแก่พระองค์ ในฐานะที่ทรงมีพระราชจริยวัตรเป็นที่น่าเคารพเลื่อมใส นับว่าเป็นการร่วมบุญร่วมกุศลกับพระองค์ด้วย กิจกรรมที่มำทำกันในวันนี้ถือว่าการบำเพ็ญประโยชน์ เพราะฉะนั้นการที่ญาติโยมเดินทางมาวันนี้ก็จึงถือว่า ได้มาใน **ธรรมยาตรา** แล้ว และขอถือเอาพระราชวาทีว่าด้วยธรรมยาตราของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นคำปิตรายการครั้งนี้

ขอนุโมทนาญาติโยม ในการที่ได้มาบำเพ็ญประโยชน์ สร้างสรรค์ประเทศชาติของเรา ให้มีป่าที่เจริญงอกงาม จะได้เป็นที่อาศัยของสัตว์ป่าทั้งหลาย พร้อมทั้งประชาชนก็ได้มาอาศัยให้เกิดความร่มเย็นและร่มเย็นสืบต่อไป ขออนุภาพคุณพระรัตนตรัย รักษาให้โยมญาติมิตร เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย และมีความร่มเย็นงอกงามในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทั่วกัน ตลอดกาลทุกเมื่อ

มูลนิธิพุทธธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ออกใบอนุญาตให้ ณ ๑๔ ก.ค. ๒๕๒๙
เลขที่อนุญาตที่ ค. ๔๓๙/๒๕๒๙
กรุงเทพมหานคร ออกใบอนุญาตให้ ณ ๓ มิ.ย. ๒๕๓๐ เลขทะเบียนลำดับที่ ๓๖๐๒

คณะกรรมการ

๑. นายยงยุทธ์ ธนะปุระ	ประธาน		
๒. อ.กาญจนา บุณนาค	กรรมการ	๓. นางบุบผา คณิศกุล	กรรมการ
๔. นายปัญญา วิจินธนสาร	กรรมการ	๕. นางชุติมา ธนะปุระ	กรรมการ
๖. Mr. Bruce Evans	กรรมการ		

วัตถุประสงค์

- ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทย ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและสังคม
- ให้การสงเคราะห์ทั้งทางจิตใจ และวัตถุ แก่ประชาชนทั่วไป ผู้มีความจำเป็น หรือเดือดร้อน
- ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่ขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา
- ร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์
- ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

ถ้อยแถลง

มูลนิธิพุทธธรรม ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปในวงกว้างด้วยรูปแบบต่างๆ

๑. **การเผยแผ่หนังสือธรรมะ** มูลนิธิพุทธธรรมได้จัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระประโยชน์ และทรงคุณค่าออกมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยแบ่งสรรให้มีทั้งส่วนสำหรับจำหน่าย และส่วนที่แจกเป็นธรรมทาน

๒. **โครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ** ได้แปลจากหนังสือภาษาไทยที่สรรแล้ว เช่น พุทธธรรม พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ธรรมานุญชีวิต ของพระธรรมปิฎก (P. A. Payutto) และจัดส่งไปเผยแพรในประเทศต่างๆ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน งานอาสาสมัครรายบุคคล แม้จะทำด้วยความเสียสละอย่างยิ่งก็ไม่เพียงพอและไม่ทันการ งานบุกเบิกที่สำคัญและงานที่ต้องทำในปริมาณมาก ดังเช่นโครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ และการแจกหนังสือธรรมทานจะเป็นไปได้และคงอยู่ยืนนาน จำเป็นจะต้องจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง โดยมีฐานทั้งด้านการบริหาร กำลังคน กำลังทุน และอุปกรณ์รองรับอย่างมั่นคง มูลนิธิพุทธธรรมเห็นตระหนักในเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงได้ดำเนินงานในรูปแบบที่กล่าวข้างต้น และจะขยายกิจการในแนวทางที่กล่าวนี้ยิ่งขึ้นต่อไป เพื่อให้พุทธธรรมนำชีวิตและสังคมมนุษย์สู่สันติสุขได้อย่างแท้จริง

ผลงานหนังสือธรรม มุลนิธิพุทธธรรม

ปี พ.ศ. ลำดับ รายชื่อหนังสือ			ผู้แต่ง
๒๕๓๗	๑	จะพัฒนาคนได้อย่างไร	พระธรรมปิฎก
	๒	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	(ป. อ. ปยุตโต)
	๓	เมืองไทยจะวิกฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต	-
	๔	True Freedom	Ajahn Jagaro
	๕	Dependent Origination, the Buddhist Law of Conditionality	พระธรรมปิฎก
	๖	Buddhist Economics,	(ป. อ. ปยุตโต)
	๗	Venerable Father, A life with Ajahn Chah	Paul Breiter
	๘	Getting to Know Buddhism	Sunthorn Plamintr Ph.D.
	๙	ชีวิตที่สมบูรณ์	พระธรรมปิฎก
	๑๐.	พิธีกรรมใดว่าไม่สำคัญ	(ป. อ. ปยุตโต)
	๑๑.	คนไทยกับป่า	-
	๑๒	รักษาใจยามป่วยไข้	-
	๑๓.	ข้อคิดชีวิตทวนกระแส	-
	๑๔.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ	-
	๑๕	รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง	-
	๑๖.	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	-
	๑๗.	อุดมธรรมเนิรจิตสำนึกของสังคมไทย	-
	๑๘	สืบสานวัฒนธรรมไทย บนฐานแห่งการศึกษาที่มีห้	-
	๑๙	ทำอย่างไรจะหายโกรธ	-
	๒๐.	นิพพาน-อนัตตา	-
๒๕๓๘	๑	ธรรมบุญชีวิต	พระธรรมปิฎก
	๒	ความรักจากวาเลนไทน์ ผู้ความเป็นไทย	(ป. อ. ปยุตโต)
	๓	น่านาคีตะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก	โดย ดร.สุนทร พลวัฒน์พร
	๔	สัมภาณ รวบรวมและเรียบเรียง	และ จุตินา อนุประ
	๕	การศึกษาเพื่อสันติภาพ	พระธรรมปิฎก
	๕	Buddhist Solutions for the twenty-first century	P.A PAYUTTO
	๖	The Dawn of the Dhamma	Venerable Suctio
	๗	การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย	พระธรรมปิฎก
	๘	คนไทย หลงทางหรือไม่	(ป. อ. ปยุตโต)
	๙	การพัฒนาจริยธรรม	-
	๑๐.	เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต	-
	๑๑	สังคมดีหรือเทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์	-
	๑๒	ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง	-
	๑๓.	ภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก	-
	๑๔.	ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร	-
	๑๕.	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	-
	๑๖.	ธรรมะสำหรับผู้หญิงอายุ	-
	๑๗.	วินัย เรื่องที่ใหญ่กว่าศีล	-
	๑๓.	นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่	-
	๑๘.	จรรยาบรรณของข้าราชการ	พระเมธีธรรมาภรณ์
	๑๙.	ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	(ประยูร ธมมจิตโต)
	๒๐	สร้างฝันให้เป็นจริง	-
๒๕๓๙	๑	ไตรลักษณ์ในชีวิตประจำวัน	พระเมธีธรรมาภรณ์
	๒	การควบคุมสติปัญชาญาณ	(ประยูร ธมมจิตโต)
	๓.	คุณธรรมสำหรับนักบริหาร	-
	๔	ครูที่ดีต้องมีอวาระ	-
	๕.	สติในชีวิตประจำวัน	-
	๖	กรรมและการเกิดใหม่	-
	๗	พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์	-
	๘	การปกครองคณะสงฆ์ไทย	-
	๙	สถานการณ์พุทธศาสนา : พลิกหลายและเป็นพัฒนา	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)
	๑๐	ธรรมกับการศึกษาของไทย	-
	๑๑	กรรมกับโรคพันธุกรรม	-
	๑๒	การพัฒนาที่ยั่งยืน	-
	๑๓	ความเป็นภิกษุณเณศของหลวงปู่ชา	-
	๑๔.	รักษาใจ เมื่อยามป่วยไข้	-
	๑๕	สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสโลกาสมัคร	-
	๑๖.	จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา	-
	๑๗	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	-
	๑๘	เรื่องของคนไทยควรเข้าใจให้ถูก	-
	๑๙	ว่าวราย ถึงใหญ่ เลื่อนลอยหรือเพื่ออะไร	-
	๒๐	อมฤตพจนา	-

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	
๒๕๓๙	๒๑	ศาสนาและเยาวชน	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๒๒	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ		
	๒๓.	การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน		
	๒๔.	ข้อคิดชีวิตทวนกระแส		
	๒๕.	รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง	พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต)	
	๒๖.	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา		
	๒๗	นิพพาน-อนัตตา		
	๒๘	ทำความเข้าใจความสุข		
	๒๙.	ธรรมมงคลแห่งชีวิต	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๓๐.	พระพุทธอปาวัตติ		
	๓๑.	จาริกบุญ-จาริกธรรม		
	๓๒.	งานก็ให้ผล คนก็เป็นสุข		
	๓๓.	ธรรมกับการพัฒนาชีวิต	พระราชาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต)	
	๓๔	มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ		
	๓๕	พรตอดบิ ชีวิตดีตลอดไป		
	๓๖.	อนุทินธรรมะ ธรรมะสำหรับ ๓๕๖ วัน		
๒๕๔๐	๓๗	The Great Discourse on Not Self	Venerable Mahasi Sayadaw	
	๓๘.	The Great Discourse on the Turning of the Wheel of Dhamma		
๒๕๔๐	๙	โอที ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๑๐	การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ		
	๑๑.	ชีวิตหนึ่งเท่านั้น สร้างความดีได้นั้น		
	๑๒	เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๑ "เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ"		
	๑๓	เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๒ "พัฒนาปัญญา"	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๑๔.	ธรรมะฉบับเขียนผิด		
	๑๕	วิทยาศาสตร์ในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา		
	๑๖	อมฤตพจนา (พุทธสุภาสิต พิมพ์ครั้งที่ ๖)		
	๑๗	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (พิมพ์ครั้งที่ ๔)	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๑๘-๑	จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร		
	๑๘-๒.	ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี		
	๑๙.	คนไทยกับเทคโนโลยี		
	๒๐.	การเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๒๑.	ความจริงแห่งชีวิต		
	๒๒	คัลยภาพ : สาระแห่งสุภาพและวัฒนธรรม		
	๒๓.	เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๑ "โพธิธมฺม พุทธวิธีเสริมสุขภาพ"		
	๒๔.	ความสุขที่สมบูรณ์	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๒๕.	ธรรมะกับการทำงาน		
	๒๖.	ทำอย่างไรจะหายโกรธ		
	๒๗	รักษาใจยามป่วยไข้		
	๒๘.	การศึกษาพัฒนาการหรือพัฒนาการ	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๒๙	มองอเมริกาผ่านปัญญาไทย		
	๓๐.	ชีวิตที่สมบูรณ์		
	๓๑	การพัฒนาจริยธรรม		
๒๕๔๑	๓๒.	ข้อคิดชีวิตทวนกระแส	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๓๓.	พรตอดบิ ชีวิตดีตลอดไป		
	๓๔.	งานก็ให้ผล คนก็เป็นสุข		
	๓๕.	ความสุขที่สมบูรณ์		
	๓๖.	ความจริงแห่งชีวิต	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)	
	๓๗.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ		
	๓๘.	ขอบฟ้าแห่งความรู้		
	๓๙.	ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ด้วยพุทธธรรมและเทคโนโลยี		
	๔๐.	ทำกรรมดี มีความสุข (พิมพ์ซ้ำ)		
	๒๕๔๑	๙	การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยั่งยืน	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)
๙		ทางสายอริยธรรมของการศึกษาไทย		
๙		ธรรมบุญชีวิต (ฉบับ ๒ ภาษา)	Sunthorn Plamintr	
๙		Basic Buddhism		
๙		Salikha Sutta (A Discourse on the Refinement of Character	Venerable Mahasi Sayadaw	
๙		พุทธศาสนา ในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์		
๙		ปลูกบ่อปลาในสวนผัก	พระราชาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต)	
๙		True Freedom (พิมพ์ซ้ำ)		
๙		Buddhist economics (พิมพ์ซ้ำ)	Ajahn Jagaro	
๙๐.		Sanne's Existentialism and Early Buddhism (พิมพ์ซ้ำ)		
๒๕๔๑		๙๑.	The Great Discourse on the Turning of the wheel of Dhamma	Mahasi Sayadaw
		๙๒	นิคคาสคัมภีร์พุทธ	

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๔๑	๑๓.	พุทธวิถีในการสอน	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)
	๑๔.	เสดในจิตประจำวัน (พิมพ์ซ้ำ)	พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต)
	๑๕.	คู่มือศีลธรรมมีธรรมะ (พิมพ์ซ้ำ)	-
	๑๖.	คุณธรรมสำหรับนักบริหาร (พิมพ์ซ้ำ)	-
	๑๗.	Buddhist Solutions for the twenty-first century (พิมพ์ซ้ำ)	P A Payutto
	๑๘.	Getting to know Buddhism (พิมพ์ซ้ำ)	Sunthorn Plametr
	๑๙.	การแพทย์แนวพุทธ	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)
	๒๐.	ธรรมบัญญัติชีวิต (ฉบับปรับปรุง เพิ่มเติม)	-
	๒๑.	พุทธธรรม	-
	๒๒.	A Constitution for Living	P A Payutto
	๒๓.	Buddhist Solutions for the Twenty-first Century	-
	๒๔.	ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ด้วยพุทธธรรมและเทคโนโลยี (พิมพ์ซ้ำ)	พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต)
๒๕๔๒	๑.	การเมืองรวมกาย	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)
	๒.	ถ้าอยากพ้นวิฤต ต้องเลิกคิดโลยศาสตร์	-
	๓.	จากสูงในบ้าน สู่ความเกษมศานต์หัวสังคม	-
	๔.	เราจะรู้แผ่นดินกันได้อย่างไร	-
	๕.	ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน	-
	๖.	การศึกษาทางเลือก : ผู้วิเศษหรือวิบัติ ในยุคโลกไร้พรมแดน	-
	๗.	เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิฤต	-
	๘.	การเมืองรวมกาย (ฉบับขยายความ)	-
	๙.	การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย	-
	๑๐.	การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	-
	๑๑.	การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อสร้างผลผลิต	-
	๑๒.	นิพพาน-อนัตตา	-
	๑๓.	บุญ-บาปมี ที่ระบุแผ่นดินไทย	-
	๑๔.	มองสังคมโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมยุคโลกาภิวัตน์	-
	๑๕.	คนไทยกับลัทธิขงจื้อ	-
	๑๖.	สอนนาค-สอนศิษย์ ชีวิตพระ-ชีวิตฆราวาส	-

ถ้าเราพัฒนาคนไม่สำเร็จ แม้ว่าคนนั้นจะเป็นสัตว์เมืองก็จริง ตัวอยู่ในเมืองแต่หัวใจเป็นสัตว์ป่า และจะเป็นสัตว์ป่าที่ร้ายกว่าสัตว์ป่าชนิดไหนๆ ทั้งหมด ดังจะเห็นได้ง่ายๆ ว่ากวางไม่หมดป่าเพราะเสือกัด แต่กวางอาจจะหมดป่าเพราะคนล่า

...พระพุทธเจ้าไม่หนีปัญหาข้อความที่พระองค์ตรัสตอนหนึ่งว่า *อหัง นาโคว สงคาเม* เรานี้เหมือนช้างเข้าสู่สงคราม เมื่อเข้าสู่สงครามต้องเจอหอก ดาบ และแม้แต่ลูกศร ลูกธนูที่เขายังมา เราจะไปกลัวอะไร เราต้องสู้เหมือนช้างใหญ่เข้าสู่สงครามแล้ว ไม่มีความหวาดกลัว เพราะฉะนั้นชาวพุทธนี่เป็นนักสู้ปัญหา ต้องใช้ปัญญาแก้ปัญหา เหตุเกิดที่ไหนต้องให้ระงับที่นั่น อันนี้เป็นคติอย่างหนึ่ง

มูลนิธิพุทธธรรม

ISBN : 974-7891-92-1

